

עדות
בנון

ממיסיון אמריקני לקהילה
משיחית ישראלית:
תאולוגיה ומעש ברחוב
הנביאים בירושלים

גרשון נראל

ממסיון אמריקני לקהילה משיחית ישראלית: תאולוגיה ומעש ברחוב הנביאים בירושלים

מבוא

בשער המאמר:
חזית הבניין ברחוב
הנביאים 56,
מוקף בחומת אבן,
מקום משכנה של
הקהילה המשיחית
הישראלית
(צילום: גרשון נראל)

ליד כמה בניינים היסטוריים ברחוב הנביאים בירושלים הותקנו שלטים בצבע כחול מטעם ה'מועצה לשימור אתרי מורשת בישראל', ועליהם כתובים הסברים קצרים על אודות המקום. אך מעולם לא הותקנו שלטים כאלה בכניסה לשני בניינים אחים משלהי התקופה העות'מאנית, הניצבים במרחק כ-200 מ' זה מזה. האחד הוא מתחם כנסייתי גבוה ומרשים הנמצא ברחוב הנביאים 55, צמוד לבית החולים 'ביקור חולים'. והאחר, המוקף חומת אבן גבוהה, נמצא בהמשך הרחוב מזרחה, ברחוב הנביאים 56, בקרבת הרחובות אתיופיה (לשעבר החבשים) והרב קוק, הנושקים לרחוב הנביאים.

בשני ספרים שפורסמו על אודות רחוב הנביאים ושכונת החבשים בירושלים, מאת דוד קרויאנקר ושבתי זכריה, רב הסתום על הנגלה באשר לשני האתרים.¹ בשני הספרים אף אין זכר לקשרים היסטוריים מיוחדים שהתקיימו בין שני המתחמים לאורך עשרות שנים במאה העשרים. הבעלות על שני הנכסים באותה תקופה הייתה בידי כנסייה פרוטסטנטית מאמריקה, והיא ארגנה בהם פעילות מיסיונרית ליהודים. עבודת המיסיון תרמה לכך שברחוב הנביאים 56 התפתחה קהילה משיחית ישראלית של יהודים שאימצו את האמונה במשיחיותו ובאלוהותו של ישוע הגלילי על פי פרשנותם לתנ"ך ולברית החדשה. הם מתכנסים שם עד היום לאספות שבועיות ומקיימים ליטורגייה מיוחדת, שבאה לידי ביטוי גם בחגי ישראל.

במאמר זה אני מבקש לשפוך אור חדש על צומת דרכים מיוחד זה, שבמשך כשבעה עשורים התחברו בו אישים, רעיונות ומוסדות. בעיקר אבחן קשרים בין דעות, אמונות וחזונות לאור מסמכים שטרם פורסמו. אעמוד לראשונה על הזיקה הקרובה שהתקיימה בין שני המתחמים ברחוב, שכאמור תפקדו כשני אחים, כמעט תאומים סיאמיים, עד שכסופו של דבר הופרדו זה מזה במעין ניתוח. בעקבות פיצול הבעלות על שני המתחמים הופיעה ברחוב קהילה חדשה של יהודים חסידי ישוע, ששאפו להידמות ליהודים הנוצרים מלפני 2,000 שנה.²

אתמקד בשלוש סוגיות מרכזיות, שמשולבים בהן ענייני תאולוגיה והתמודדויות ארציות עם מציאות המשתנה במהירות: ראשית, האם המעבר ממיסיון אמריקני נכרי לקהילה משיחית ישראלית מקומית היה המשך או שינוי, קרי האם המקומיים העתיקו את התאולוגיה של המיסיון האמריקני

תודתי נתונה לוורן וללינדה גרהם, מהכנסייה האמריקנית האוונגלית (Christian & Missionary Alliance); לאליאס סריקס, לאיבט קופסמן ולמנחם בן-חיים, מהקהילה המשיחית הישראלית, שסייעו לי בהשגת מקורות ייחודיים.

1 ד' קרויאנקר, רחוב הנביאים, שכונת החבשים ושכונת מוסררה, ירושלים 2000, עמ' 116, 121; ש' זכריה, מרכז ההשכלה הירושלמי: שכונת החבשים וסביבתה בעבר, ירושלים 1996, עמ' 37-38.

2 ג' נראל, "בית דורשי אמת" ברחוב הנביאים בירושלים: ממבשרי "הקהילה המשיחית הישראלית", כיוון, 25 (2001), עמ' 14.

והלבישו אותה בלבוש עברי מקומי? שנית, האם היו חיבורים רעיוניים בין התאולוגיה הנוצרית הכנסייתית של המיסיון האמריקני לבין הסביבה והתפיסה של חברי קהילת המשיחיים הישראלים? ושלישית, האם המפגש בין עולמות שונים בשני האתרים העשיר את הצבעוניות של הפסיפס הדתי בירושלים?

'האגודה המשיחית והשליחית' בארץ-ישראל

כשלוש שנים בלבד לאחר שנוסד בארצות-הברית ובקנדה בשנת 1887 זרם פרוטסטנטי חדש, 'האגודה הנוצרית והמיסיונרית' (Christian & Missionary Alliance, C&MA), החלו שליחיו בפעילות מיסיונרית בקרב היהודים בירושלים.³ מטרתה הראשונית של התנועה, שהתפתחה לכנסייה אוונגליקלית, הייתה להחדיר לירושלים נוכחות של פרוטסטנטים מסוג חדש. פרוטסטנטים אלה היו רחוקים מעקרונות הכנסייה האנגליקנית הממוסדת, שהושפעה מהקתוליות (High Church Anglicanism), ושנודעה בארץ הקודש גם בשם הכנסייה האפיסקופלית.⁴ למעשה עד שלהי המאה התשע-עשרה היו האנגליקנים והלוותרנים הנציגים הפרוטסטנטים הבולטים בארץ-ישראל.⁵

סמל 'האגודה הנוצרית והמיסיונרית' C&MA

במתחם הפינתי ברחוב הנביאים 56 היה בשנים 1970-1904 בידי ה-C&MA, אשר נקרא בעברית 'כנסיית המיסיון האמריקאי האוונגלי',⁶ 'הכנסייה האוונגלית הבינלאומית',⁷ 'המיסיון הנוצרי המאוחד',⁸ 'האגודה המשיחית והשליחית'⁹ או פשוט 'הכנסייה האמריקנית בירושלים'.¹⁰ נציגי הארגון חרתו על דגלם את האמונה בפשט של כתבי הקודש, שנתפסו כדברי אלוהים. הם שאפו לחיות חיי קדושה והתמקדו בהפצת אמונתם ברחבי העולם,¹¹ בציפייה דרוכה לשובו הקרוב של ישוע עלי אדמות – על הר הזיתים בירושלים.¹²

במתחם שברחוב הנביאים 56 פעלו לאורך התקופות – משלהי השלטון העות'מאני בעיר, בתקופת המנדט הבריטי ובבירת מדינת ישראל – בני קבוצות מגוונות: נוצרים פרוטסטנטים, מיסיונרים אמריקנים וידידיהם שבאו לירושלים כדי להפיץ את בשורת ישוע; ערבים נוצרים מקומיים, חלקם

3 E. Thompson, *A Century of Jewish Missions*, Chicago 1902, pp. 179–180

4 שם. על האנגליקנים בירושלים וקרבתם לקתולים ראו: R. Brownrigg (ed.), *The Collegiate Church of St. George-the-Martyr Jerusalem*, London 1955; D. Geller, 'The Great British Church', *The Jerusalem Post*, 3 November 2000, p. 13

5 פ' חגי'אזין וד' נוי'האוז, עדות נוצריות בארץ הקודש, ירושלים 2009, עמ' 29–30.

6 א' לירון, בעקבות המשיח: פלגים נוצריים, ארץ ישראל ומדינת ישראל, תל-אביב 2000, עמ' 226.

7 קרויאנקר (לעיל, הערה 1), עמ' 172–173.

8 מ' בנבנשתי, עיר המנוחות: בתי העלמין של ירושלים, ירושלים 1990, עמ' 172.

9 ר' דגני, כנסיות, עדות ומסדרים נוצריים בישראל (אריאל, 137–138), ירושלים 1999, עמ' 149. הכנסייה רשומה עתה בישראל בשם 'האגודה המשיחית והשליחית' ופעילה כעמותה.

10 W.F. Smalley, *Alliance Missions in Palestine, Arab Lands and Israel 1890–1970*, New York 1971, pp. 80, 85

11 E.T. Clark, *The Small Sects in America*, New York 1949, pp. 76–77

12 W.G. McLoughlin & R.N. Bellah (eds.), *Religion in America*, New York 1949, pp. 76–77

The Home Going of a Missionary Leader

W. M. TURNBULL, D.D.

ALBERT EDWARD THOMPSON was suddenly called to the presence of His Redeemer about eight o'clock on the morning of New Year's Day. He had suffered some from weakness of the heart for several years, and two weeks previous to his home going had quite a sharp attack, but seemed unusually well during the last few days before his death. The last hours of the old year were spent in very tender spiritual communion with his beloved wife and in private prayer. Before the dawning of the first day of the New Year, without further opportunity for farewell words and apparently without conscious suffering, he passed into the presence of the Lord. The radiance of heaven rested upon his face, an abiding message of the joyous faith that had ever been his.

Early Days

Brother Thompson was born at Avening, Ontario, February 12, 1870, being the youngest of a family of five children, of whom the oldest, J. J. Thompson of Toronto, and Mrs. E. O. Jago of Jerusalem, survive him. His parents were both offshoots of sturdy Scotch covenanting stock that later found refuge in Ulster, Ireland. His grandparents on his father's side were pioneers in northern Ontario, and their humble home was the meeting place for the members of the old Kirk of Scotland. His mother's parents belonged to the Free Church of Scotland, and their log cabin was also the gathering place on Sabbath days for the followers of that branch of Presbyterianism. Mr. Thompson came of the vigorous stock that not only conquered Canadian forests but also laid foundations for truth and righteousness.

Albert Thompson was never robust in childhood and required constant care. He never had suffi-

cient strength for the ambitions which early came to him. His father died when he was but a child, and it was due to the training of a widowed mother that missionary and evangelistic impulses were early formulated in his life.

Conversion

When Albert Thompson was twelve years of age, a revival spread through Canada under the leadership of the Salvation Army which was then beginning its ministry in this new region. He and his sister were under deep conviction, but Scotch and Presbyterian pride made him say, "Never in the Salvation Army will I come to Jesus." His cousin, a noble Christian girl, went home one evening when the boy was milking the family cow. Placing her hand on his head, she said, "Bert, they are all in the kingdom but you. Why do you wait?" The conviction seized him that it was then or never; that if he were not saved then, he never would be. As he sat there busy with milking, he settled things with God and had peace of heart.

Deliverance from Death

He attended grammar school followed by high school at Owen Sound, Ontario, and managed to complete three years study in the University of Toronto before he was compelled to desist by broken health. For some time he despaired of life, but learning of the ministry of Rev. John Salmon, one of the godly Alliance leaders in Toronto, he humbled himself to ask for anointing. Immediate healing followed. The teaching of the Lord's provision for the body was then much opposed in many circles, and it meant much to proclaim such truth. But A. E.

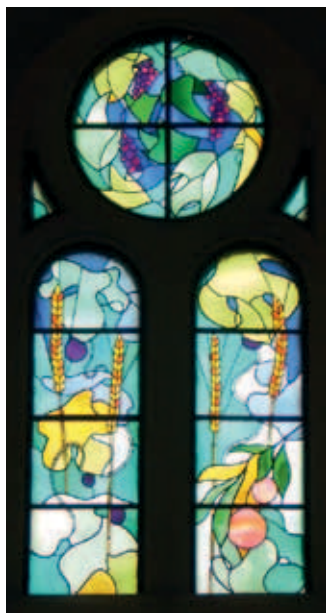

REV. ALBERT E. THOMPSON
February 12, 1870—January 1, 1924

דברי הספד על אלברט אדוארד תומפסון (1870-1924), נציג האגודה הנוצרית המיסיונרית (C&MA) בארץ הקודש, בשבועון *Alliance Weekly* 19 בינואר 1924

אוהבי ישראל, שתמכו בשיבת ציון לאור נבואות המקרא; יהודים שקיבלו את ישוע כבן האלוהים, כגואל אישי וכמשיח ישראל, וראו בעצמם חלק בלתי נפרד מהציבור היהודי.¹³ יהודים אלה נודעו

13 א' רמון, נצרות ונוצרים במדינת היהודים: המדיניות הישראלית כלפי הכנסיות והקהילות הנוצריות (1948-2010), ירושלים 2012, עמ' 131, 147, 166-167.

מתחם הכנסייה האוונגלית
הבין-לאומית ברחוב הנביאים 55,
שנחנכה על ידי תומפסון בשנת 1913.
למעלה, חלונות ויטראז' בכנסייה

בשמות שונים, בעיקר נוצרים עבריים (Hebrew Christians), יהודים נוצרים (Christian Jews) ויהודים משיחיים (Messianic Jews), ולאחרונה הם מכונים יהודים חסידי ישוע.¹⁴ כבר במחצית הראשונה של המאה התשע-עשרה הייתה בארץ-ישראל פעילות מאורגנת של מיסיונרים אמריקנים פרוטסטנטים, אך תחנת המיסיון שלהם בירושלים פעלה ברציפות רק כתשע שנים (1834-1843).¹⁵ במקביל לכך התקיימו ברחוב הנביאים פעילויות מיסיונריות מטעם ה'חברה הלונדונית להפצת הנצרות בקרב היהודים' (London Society for Promoting Christianity Among the Jews),¹⁶ ואלה האפילו אז על הפעילות האמריקנית באזור. המיסיונרים האמריקנים שבאו לעיר לפני אנשי ה-C&MA לא מצאו לנכון לייעד אתר ספציפי לפעילות לקירוב יהודים, ועד שלהי המאה התשע-עשרה נותרה פעילות ההטפה הפרוטסטנטית בין היהודים כמעט באופן בלעדי בידי האנגליקנים.¹⁷

14 לשאלת הנומנקלטורה של יהודים חסידי ישוע ראו: ג' נראל, "יהודים משיחיים" בארץ-ישראל (1917-1967): מגמות ותמורות בעיצוב זהות עצמית", עבודת דוקטור, האוניברסיטה העברית בירושלים, תשנ"ז; G. Nerel, 'Messianic Jews in Eretz-Israel (1917-1967): Trends and Changes in Shaping Self Identity', *Mishkan*, 27 (1997), pp. 11-25

15 א' יפה, "פעילות המיסיון האמריקני-הפרוטסטנטי בארץ-ישראל בשנים 1821-1845", קתדרה, 73 (תשרי תשנ"ה), עמ' 36-61.

16 K. Crombie, *A Prophetic Property: Celebrating 150 Years of CMJ's Work on Prophets Street in Jerusalem*, Jerusalem 2012

17 K. Crombie, *For the Love of Zion: Christian Witness and the Restoration of Israel*, Bradford 2008

אלברט תומפסון וההיאחזות האמריקנית ברחוב הנביאים

במרס 1903 הגיע לירושלים אלברט אדוארד תומפסון (Thompson),¹⁸ הנציג האמריקני הבכיר של ה-C&MA בארץ הקודש, במטרה לארגן את ענייני המיסיון ולקדםם.¹⁹ בראשית דרכו הוא ביקש לרכוש קרקעות ולבנות בניינים בעבור כנסייתו, כדי לארגן תשתית חומרית לצד תשתית ארגונית-אנושית לשם הפצת בשורת ישוע בקרב שלוש אוכלוסיות יעד: מוסלמים, נוצרים מזרחיים ויהודים. אך למעשה תומפסון התעניין בעיקר ביהודים, ועוד קודם בואו לירושלים הספיק לפרסם את ספרו הפופולרי 'מאה שנות מיסיון ליהודים'.²⁰ כבר בצעירותו הוא שאף להיות מיסיונר ליהודים, וכך בכך נאבק באנטישמיות.²¹

בבסיס הפעילות המיסיונרית של תומפסון וכנסייתו עמדה התפיסה התאולוגית שקרובה מאוד חזרתו של ישוע לעולם הזה, אך תחילה על היהודים לשוב לארצם, לשקמה ולפתחה, ולקבל את ישוע כמשיחם.²² ציונות נוצרית זו נפוצה בעולם הפרוטסטנטי במיוחד מאז המהפכה הצרפתית,²³ ולפיה עתידה ירושלים להיות מרכז של מלכות המילניום, מלכות המשיח עלי אדמות ל-1,000 שנים.²⁴ אחד ממבשריה הבולטים של תפיסה מילנריסטית זו, באמריקה ומחוצה לה, היה כוהן הדת ויליאם אויגן בלקסטון (Blackstone), ממייסדי ה-C&MA,²⁵ והוא פעל רבות להפצת אמונה זו.²⁶ בחוגים אלה הייתה תחושה עזה של מידיות באשר לשובו של המשיח, ולפיכך הדגישו את הצורך להפיץ ללא דיחוי את בשורת ישוע ברחבי העולם בכלל ובקרב עם ישראל בארצו בפרט.²⁷

18 תומפסון גדל בקנדה (12 בפברואר 1870 – 1 בינואר 1924). התחנך בכנסייה הפרסביטריאנית. הצטרף לשורות ה-C&MA באמצעות ד"ר אלברט ב' סימפסון (Simpson, 1843-1919), מייסד 'האגודה המשיחית והשליחית'. ראו: W.M. Turnbull, 'The Home Going of a Missionary Leader', *The Alliance Weekly*, 19 January 1924, pp. 751-752. התאריכים המיוחסים לתומפסון בערך 'רחוב הנביאים' ב'ויקיפדיה' אינם נכונים.

19 סמולי (לעיל, הערה 10), עמ' 23.
20 תומפסון (לעיל, הערה 3). והשוו: Y. Ariel, *Evangelizing the Chosen People: Missions to the Jews in America, 1880-2000*, Chapel Hill & London 2000, pp. 34-36. התקופה העות'מאנית, 'ברטל וח' גורן (עורכים), ספר ירושלים: בשלהי התקופה העות'מאנית (1800-1917), ירושלים תש"ע, עמ' 83-94.

21 A.E. Thompson, 'A Plea for Jewish Evangelization', *The Glory of Israel*, 1 (1903), pp. 3-5, 13, 23-24, 62, 86, 281

22 השו: M. Brown, 'Canada and the Holy Land: Some North American Similarities and Differences', M. Davis & Y. Ben-Arieh (eds.), *Western Societies and the Holy Land (With Eyes Toward Zion, 3)*, New York & London 1991, p. 79

23 K. Crombie, *Anzacs, Empires and Israel's Restoration, 1798-1948*, Osborne Park. WA 1998, pp. 25-29
24 חזון יוחנן, כ, א-ו. וראו: L. Boettner, *The Millennium*, Philadelphia 1958, pp. 314-323; אריאל, הפצת הבשורה (לעיל, הערה 20), עמ' 24-25, 143-144.

25 בלקסטון (1841-1935). וראו: 'אריאל', 'זוהמ אמריקנית להקמת מדינה יהודית: ויליאם בלקסטון והעצומה של 1891', קתדרה, 49 (תשרי תשמ"ט), עמ' 87-102.

26 W.E. Blackstone, *Jesus is Coming*, Chicago 1908; ובתרגום: הופעת המשיח השניה, [תרגם י"ע לנדרסמן, ניו-יורק 1925. תומפסון ראה בכיבוש ירושלים בידי הבריטים מהלך מכריע בהגשמת נבואות אחרית הימים. ראו: Y. Ariel, *On Behalf of Israel: American Fundamentalist Attitudes toward Jews, Judaism and Zionism, 1865-1945*, New York 1991, p. 46

27 W.E. Blackstone, 'Pre-Tribulation Rapture', *JE*, 12 (1903), pp. 11-15

בירושלים מצא תומפסון מיסיונרים רבים שפנו ליהודים, אך זקן אחד מביניהם ממוצא יהודי, דוד כריסטופר יוסף (Joseph),²⁸ השפיע עליו במיוחד. באותם ימים טרח 'מר יוסף' להעתיק את מוקד פעילותו מירושלים לחיפה, וביקש מתומפסון הצעיר להמשיך את עבודתו העצמאית בקרב יהודי ירושלים.²⁹ מאחר שעדיין לא היו למיסיון האמריקני נכסים קרקעיים משלו, החליט תומפסון כבר באפריל 1903 לחפש, בעזרת צוות ותיק שעבד לצדו (בעיקר נשים), מקום מתאים למרכז הפעילות של כנסייתו. אחת האפשרויות שעמדו לפני המיסיון הייתה לרכוש את מתחם קריקוריאן (Krikorian),³⁰ ברחוב הנביאים 56, שאז עמד בו בית אבן אחד בלבד, ושכקרבתו היו בור מים ושפע אבני בנייה וכן שטח פנוי בסמוך לרחוב, שאפשר היה לבנות עליו בניין נוסף.

'משכן פח' ברחוב הנביאים

בשנת 1903 הציעו הארמנים ל-C&MA לרכוש את מתחם קריקוריאן תמורת 1,500 נפולאונים (5,840 דולר) במזומן. אולם בשלב ראשון הסכים המיסיון רק לשכור את הבניין ואת השטח הפנוי לצדו לתקופה של חמש שנים,³¹ והבניין יועד למגורים עבור המיסיונר הערבי מלכי האנוש (Melki Hannoush).³² תומפסון ניגש מיד למלאכת הבנייה על השטח הפנוי, ובתוך זמן קצר הקים שם כנסייה זמנית.³³ היה זה בניין חד-קומתי פשוט שהוצב על יסודות של אבנים שלא חוזקו ביציקת בטון. למעשה הבניין החדש היה שלד עשוי ממסגרת עץ שצופה מכל עבריו בלוחות פח גלי מגולוון,³⁴ והוא בלט ברחוב.

המבנה המלבני, ששטחו היה כ-104 מ"ר (7.6 × 13.7 מ'),³⁵ נחלק לשני חדרים, ואחד מהם תפקד כחדר קריאה. לפי ויליאם סמולי, ההיסטוריון של המיסיון, היו שם כ-200 מקומות ישיבה, וחזר על כך פול שמידגול.³⁶ אולם נראה כי בשטח של כ-100 מ"ר לא היה אפשר להושיב 200 איש. מסתבר שסמולי שאב נתון זה ממספר מקומות הישיבה בכנסייה החדשה והגדולה של ה-C&MA, שנחנכה בשנת 1913 ברחוב הנביאים 55, מה גם שהוא עצמו כתב ש'משכן הפח הקטן' היה צר מלהכיל את הפעילויות המתרחבות.³⁷ טקס חנוכת הבית נערך בחג הפסחא בשנת 1904, וזמן קצר לאחר מכן דבק

28 D.Ch. Joseph, *From Darkness to Light*, II, London [1893?] 28

29 L. Meyer, 'The Missionary Department', *JE*, 14 (1905), pp. 143-144; והשוו: ג' נראל, 'דוד כריסטופר יוסף: מבשר-חלוץ בירושלים ובחיפה בתקופת הטורקים', כיוון, 27 (2002), עמ' 14.

30 משפחת קריקוריאן הארמנית נודעה בירושלים בזכות צלמיה המקצועיים. ראו: י' בן-אריה, עיר בראי תקופה: ירושלים החדשה בראשיתה, ירושלים תשל"ט, עמ' 382, 416.

31 P. Schmidgall, 'American Holiness Churches in the Holy Land 1890-1990', Ph.D. dissertation, Hebrew University, Jerusalem 1996, p. 79

32 שמידגול (שם); וראו גם: K. Martin, *Beginning at Jerusalem: The Christian and Missionary Alliance in the Holy Land: Celebrating 100 Years of God's Faithfulness*, Jerusalem 1990, p. 5

33 מרטין (שם), עמ' 6.

34 סמולי (לעיל, הערה 10), עמ' 23.

35 שמידגול ציין כי שטח המבנה היה 45' רגל על 25' רגל'. ראו: שמידגול (לעיל, הערה 31), עמ' 79.

36 סמולי (לעיל, הערה 10), עמ' 23; שמידגול (שם).

37 סמולי (שם), עמ' 27.

בבניין המתכת הפשוט השם 'משכן הפח' (Tin Tabernacle) או 'משכן הברזל' (Iron Tabernacle), שביטא בדיוק את מראהו החיצוני.³⁸ שנים רבות לאחר מכן המשיכו להשתמש בשם 'טברנקל', אפילו לאחר שהשם הרשמי הוחלף ל'בית דורשי אמת' (House of Seekers After Truth).³⁹ תומפסון עסק בעבודת המיסיון ליהודים ב'טברנקל'. הוא לימד ילדים וגברים באספות מיוחדות, ולמשל בשנת 1907 למדו במקום שבעה-עשר נערים. אשתו ואחותו קיימו במקום שיעורי לימוד נפרדים לנשים ולבנות יהודיות.⁴⁰ בגלל שיעורים אלה מטעם ה-C&MA נקרא המתחם גם 'בית ספר תנ"כי' (Bible School).⁴¹ בשנים 1904-1906 עזרה לבני משפחת תומפסון בסי קאופמן (Kaufman) מארצות-הברית,⁴² ובשנת 1908 הצטרפה אליהם מרי בטרפילד (Butterfield), אף היא מארצות-הברית.⁴³ במקביל למאמצים להביא את הבשורה ליהודי ירושלים פנה ה-C&MA גם אל האוכלוסייה הערבית, והפעיל למשל 'בית ספר תנ"כי' (Bible Training Institute) לגברים ערבים בעין-כרם ובית ספר לבנות ערביות בבית-ג'אלה.⁴⁴ מגמה זו של מיסיון באמצעות חינוך ולימוד בקרב המקומיים בירושלים ובסביבתה אפיינה את ה-C&MA במשך שנים רבות.⁴⁵

לעזרת תומפסון הצטרף שליח מבוגר ממוצא יהודי בשם אפרים אליקים, שהיה ר'ב לשעבר שהאמין בישוע המשיח.⁴⁶ הוא נמנה עם ראשי העדה היהודית בטבריה, ובשנת 1892 פגש כמה מיסיונרים בעירו, התיידד עמם ובהדרגה אימץ את האמונה בישוע. לבסוף בשנת 1899 הוא הוטבל בנצרת, ובעקבות זאת הרחיקו ממנו הרבנים את אשתו ואת בניו. לאחר תלאות רבות הוא מצא מקלט בירושלים, אצל 'מר טומסון, רועה הכנסייה האמריקאית ברחוב הנביאים בירושלים, שהיה מחפש מיסיונר לבשר בין היהודים'.⁴⁷ ר' אפרים, כפי שהמשיך להיקרא בפי ידידיו החדשים, החל לעבוד כמיסיונר מטעם הכנסייה האמריקנית של ה-C&MA.

בתחילה פעל אליקים בשני מקומות: ברחוב יפו, בחנות שאיננו יודעים את כתובתה, ושהייתה ברשותו של המיסיונר דוד יוסף ונמסרה לתומפסון בשנת 1904, וב'משכן הפח' ברחוב הנביאים.⁴⁸ אך עבודת המיסיון של אליקים התמקדה ברחוב הנביאים, והיא תוארה כך: 'המבשר ישב שמה והתווכח עם היהודים שבאו לשאול אותו שאלות, וקשים וסוערים היו הוויכוחים המרובים אשר התקיימו שמה. האולם נתמלא יהודים, ובייחוד רבו המבקרים באספות אשר במוצאי שבתות. ופעמים רבות אחרי

38 שם, עמ' 258.

39 מרטין (לעיל, הערה 32), עמ' 9, 14.

40 סמולי (לעיל, הערה 10), עמ' 24.

41 שם, עמ' 85. בתי ספר תנ"כיים הופיעו בארצות-הברית ובקנדה משלהי המאה התשע-עשרה, ביזמת אוונגליקלים שמרנים, בתגובה על צמיחת קולג'ים ליברליים ללימודי תאולוגיה. אף בירושלים הם שימשו למטרות פולמוס ואפולוגטיקה ולא רק כמסגרות ללימוד בסיסי של המקרא.

42 קאופמן חזרה לארצות-הברית מפאת מחלה. ראו: סמולי (שם), עמ' 4; שמידגול (לעיל, הערה 31), עמ' 96.

43 בטרפילד נשארה בארץ עד 1932. ראו: סמולי (שם), במקומות רבים.

44 שם, עמ' 81, 134, 258.

45 שם, עמ' 79.

46 שם, עמ' 24; שמידגול (לעיל, הערה 31), עמ' 96.

47 כ' גבריאלי, מחכה לעטרתו: תולדות חייו של הרב אפרים אליקים, ירושלים 1932, עמ' 7.

48 שמידגול (לעיל, הערה 31), עמ' 96.

אספות כאלה לא חסרו מעשי אלימות. כי נשכרו בחורים בשביל לסקל את רבי אפרים באבנים, וא הוא שב לבית מלוננו פצוע'.⁴⁹ אליקים המשיך לעזור בעבודת המיסיון ב'בית דורשי אמת' עד מותו בשנת 1930.⁵⁰

עד שנת 1913 היה מרכז המיסיון האמריקני ב'משכן הפח' ובבית שמאחוריו ברחוב הנביאים 56, מול בית החולים 'רוטשילד'. אך בשנה זו חנך ה-C&MA כנסייה חדשה ורחבת ממדים ברחוב הנביאים 55, סמוך לבית החולים האנגליקני,⁵¹ בין בית החולים 'ביקור חולים' לבניין הקונסוליה הגרמנית שברחוב הנביאים 57; בתקופת המנדט הוסב בניין הקונסוליה למשרד העבודה המנדטורי, ובשנת 1947 פוצץ על ידי האצ"ל. בבניין הכנסייה המרווח ברחוב הנביאים 55 רוכזו כל פעילויות המיסיון שיועדו לאוכלוסייה הערבית המקומית ולצליינים ולאורחים מחו"ל, ואילו מתחם ה'טברנקל' היה מכאן ואילך בעיקר מרכז להפצת הברית החדשה בקרב יהודי ירושלים.

עם פרוץ מלחמת העולם הראשונה בשנת 1914, ובמהלך כל ארבע שנות המלחמה לא הייתה ב'משכן הפח' פעילות משמעותית ליהודים. בתקופה זו נשארו בצוות הכנסייה האמריקנית רק שלוש נשים, ועבודתן התרכזה בעיקר בחינוך לאוכלוסייה הערבית בעיר.⁵² מצב זה נמשך עד לאחר שוך הקרבות והתמוטטות השלטון העות'מאני בארץ. רק בראשית שנות העשרים, עם התבססות שלטון המנדט הבריטי בירושלים, התחדשה ב'משכן הפח' עבודת המיסיון ליהודים.

'בית דורשי אמת' – מיסיון ליהודים סמוך לבית הרב קוק

תומפסון חזר לירושלים בשנת 1920 והמשיך למלא את תפקידיו עד שנת 1923. בשנת 1922, לאחר שמונה-עשרה שנות שכירות, עלה בידי ה-C&MA לקנות את מתחם 'משכן הפח' ב-20,000 דולר,⁵³ בזכות תרומה נדיבה שנועדה לרכישת מקום בירושלים שיעסקו בו במיסיון בקרב היהודים.⁵⁴ התורמים ביקשו שהמקום ישרת גם את היהודים שכבר האמינו בישוע, שיוכלו להיפגש בו ללא הפרעות מצד מתנגדיהם.⁵⁵ אולם לא תמיד שרר שקט במקום. מדי פעם היו עימותים אלימים, ואלה כללו בדרך כלל זריקת אבנים לעבר 'משכן הפח', אבנים שכוונו אף לפעילים שהיו בתוך המתחם

49 גבריאל (לעיל, הערה 47), עמ' 7; W.M. Christie, 'A Tiberias Rabbi', H. Einspruch (ed.), *Would I? Would You?*; Baltimore 1970, p. 56

50 ג' נראל, 'אפרים בני יוסף אליקים: מרב טברייני לתלמיד ישוע בירושלים שלפני קום המדינה', כיוון, 26 (2001), עמ' 14.

51 לפי שמידגול אדריכל בניין ה-C&MA ברחוב הנביאים 55 היה הטמפלרי תאודור זנדל (Sandel), שתכנן גם את בניין בית החולים 'שערי צדק' הישן ברחוב יפו (כיום בית 'רשות השידור'). ראו: שמידגול (לעיל, הערה 31), עמ' 83. אם כן התכנון נעשה לפני בואו של תומפסון לירושלים, במרס 1903, שכן זנדל הלך לעולמו ביוני 1902.

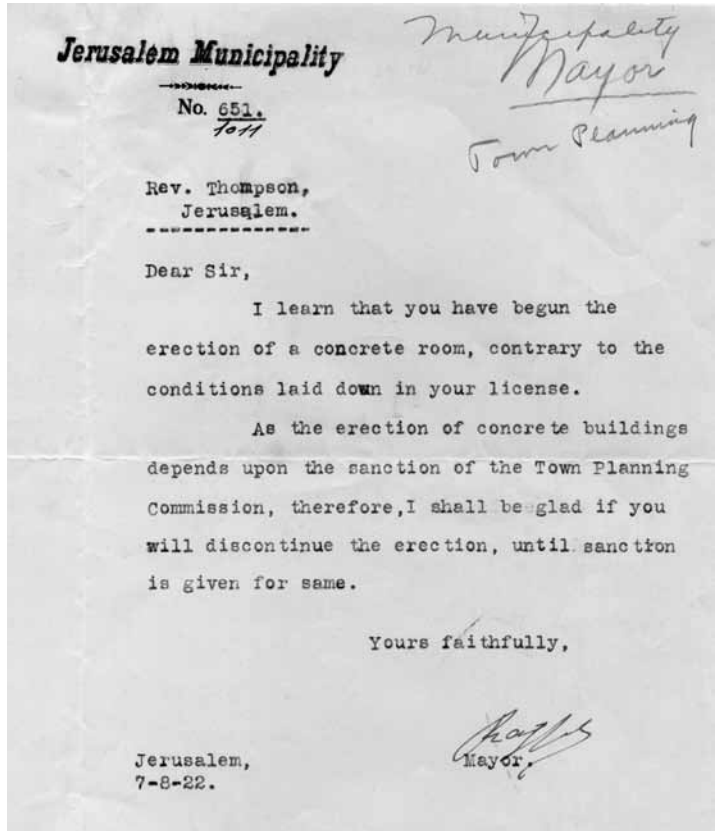
52 סמולי (לעיל, הערה 10), עמ' 36-40.

53 שם, עמ' 262; House of Seekers After Truth, Date of Registration: 20.3.22, Class of Land: Mulk, Extract from the Register of DEEDS, Land Registry Office of Jerusalem, IV (Government of Palestine – State of Israel), Folio 195; Extract 536/8/49, Received 3.7.49 (Copy Nerel Archive)

54 'Christian and Missionary Alliance', *JE*, 31 (1922), pp. 92-93
55 סמולי (לעיל, הערה 10), עמ' 69.

הנוצרי.⁵⁶ יורשו של תומפסון בהנהגת המיסיון האמריקני בירושלים היה כוהן הדת א"א יאגו (Jago),⁵⁷ שנשא לאישה את אחותו של קודמו בתפקיד.

יאגו חזר לירושלים בשנת 1918, לאחר שיצא ממנה כשנה קודם לכן, וכמי שכבר הכיר את השטח הצטרף לפעילות של ארגון 'הצלב האדום האמריקני' וסייע בשיקום ובעזרה לתושבים לאחר המלחמה.⁵⁸ הוא גם אפשר לראשי הארגון להתגורר במתחם כנסיית המיסיון.⁵⁹ למעשה בזמן השלטון הצבאי הבריטי בירושלים לא הותרה כל פעילות מיסיונרית בעיר מחשש לפגיעה בסטטוס-קוו. אך סמוך לשנת 1920 היה יאגו בין המיסיונרים שנשאו תכופות דרשות לא רק לצליינים מחו"ל שביקרו בכנסייה האמריקנית הגדולה ברחוב הנביאים 55, אלא גם למקומיים, יהודים ואחרים, שהעדיפו להתכנס ב'משכן הפח' הקטן ברחוב הנביאים 56.⁶⁰

רוב היהודים שביקרו במבנה המיסיון עשוי הפח נזהרו שלא להיכנס לבניין כנסייתי מובהק כמו מבנה האבן המרשים ברחוב הנביאים 55, שבראשו אף הוצב פעמון קטן אך בולט למרחוק. ביקורים ב'משכן הפח' ההמוני חסכו מהם את הביקורות שהיו מוטחות בהם אילו ביקרו בבניין כנסייתי מפואר. וכך התפתחה בהדרגה מציאות שבה יהודים ביכרו לבקר ב'משכן הפח', שלא היה כנסייה, ו'הרגישו חופשיים יותר להתכנס בו',⁶¹ בעוד שהערכים התרכזו בכנסייה החדשה ברחוב הנביאים 55. הערכים הנוצרים שהצטרפו ל-C&MA, ושכאו לאספות המיסיונרים בכנסייה החדשה, ראו בה את ביתם.⁶²

מכתבו של ראש עיריית ירושלים, ראגב נשאשיבי, לתומפסון בעניין חריגות בנייה במתחם הכנסייה, 7 באוגוסט 1922

56 שם, עמ' 131, 164.
 57 יאגו בא לירושלים בשנת 1906 כנציג ה-C&MA ועזב בשנת 1925. ראו: שם, עמ' 4. אך בעמ' 25 כתב סמולי שיאגו הגיע לירושלים בשנת 1905.
 58 יאגו היה בדרגת סרן (Captain) בשורות הצלב האדום האמריקני שפעל בירושלים תחת צבא אלנבי. ראו: שם, עמ' 45.
 59 שמידגול (לעיל, הערה 31), עמ' 103.
 60 סמולי (לעיל, הערה 10), עמ' 45.
 61 שם, עמ' 31, 263; שמידגול (לעיל, הערה 31), עמ' 83.
 62 סמולי (שם).

בית האינגליין ירושלים פנת רח' הנביאים ורח' החבשים

פתוח לכל בשעות 9.00-12.00 לפני הצהריים
5.00 - 2.30 אחה"צ

מיום שלישי עד יום שישי

ספרייה מבחר גדול של ספרים, עיתונים וחברות.

חדר הקריאה שקט - שלווה - מרוח

ראיונות, למודי תורה לכל המעוניינים.

אסיפות: בעברית ובאנגלית כל שבת ב-8 בערב

ובאנגלית ביום שלישי ב-8 בערב

ספר הברית החדשה

נתנים חנם לכל „בן ישראל“ הרוצה לקרוא אותו

הרוצה אתה לדעת

מקום ישראל בתכנית ה': את שתי הבריתות: הישגה והחדשה: ה' „כאב-כמושיע, וכמנחם לישראל. איך נכיר את המשיח? בן האלהים בתנ"ך

דרשו בכתובים

הן איש כייפר תורת משה מות ימות בלי חמלה על-פי שנים עדים אירשלוה. מה-תחשבו כמה יגדל הענש הראוי לרמס ברגלו את-בן האלהים וחשב לחל את-דם הברית אשר-הוא מקודש בו ומחרף את-רוח החסד. (אל-העברים י 28-29).

בשנת 1929 התאפשר למיסיון לשפץ את 'משכן הפח' בכספי תרומות שנצברו. הצורך בשיפוצים נבע בעיקר מהפגיעה ביסודות המבנה ברעידת האדמה החזקה שהתחוללה בשנת 1927.⁶³ יש החושבים שאז גם ניתן למקום השם 'בית דורשי אמת' (House of Seekers after Truth),⁶⁴ אולם מסתבר שהשם כבר היה בשימוש בשנת 1927 ואולי קודם לכן; בתכתובת עם עיריית ירושלים מסוף שנת 1927 ביקשו המיסיונרים אישור להציב מעל הכניסה למתחם שלט הנושא את השם הזה.⁶⁵ במהלך השיפוצים סודר מחדש חדר הקריאה הציבורי, והוא הפך לאבן שואבת לצעירים יהודים שנמשכו לפרסומים נוצריים,⁶⁶ כגון ספרים, עיתונים יומיים, שבועונים וירחונים, בשפות שונות. למעשה 'בית דורשי אמת' שימש גם כמחסן וכחנות ספרים, ואחסנו ומכרו בו 'מספר לא מבוטל' של ספרי תנ"ך וברית חדשה.⁶⁷

ההתמקדות ב'בית דורשי אמת' בדברי דפוס ובהפצת מידע הייתה תוצאה ישירה של מדיניות אסטרטגית של כנסיות פרוטסטנטיות

שעסקו במיסיון ליהודים. רוב ארגוני המיסיון שפעלו בקרב היהודים בין שתי מלחמות העולם רצו לפנות אל הקהל היהודי המשכיל. עם זאת בשני כנסים בין-לאומיים של ראשי מיסיונים שנערכו בשנת 1927 בבודפשט ובוורשה נאמר כי לצד הפנייה ליהודים המיסיונים מבקשים לפנות אל הקהל

למעלה מימין: 'בית דורשי אמת' ברחוב הנביאים, 1935

למעלה משמאל: עלון המפרט את מגוון הפעילויות ב'בית דורשי האמת', שנקרא גם 'בית האינגליין'

(שתי התמונות באדיבות גרשון נראל)

63 שם, עמ' 263.
64 מרטין (לעיל, הערה 32), עמ' 9; שמידגול (לעיל, הערה 31), עמ' 116.
65 Chairman of C&MA to Mayor of Jerusalem, 19 November 1927; Mayor of Jerusalem to Chairman of C&MA, 27 February 1928

66 סמולי (לעיל, הערה 10), עמ' 85.
67 שם, עמ' 168.

המשכיל הנוצרי ולספק לו ספרות אמינה על אודות היהודים. כוונתם הייתה לגשר בין יהודים לנוצרים באמצעות הפצת חומרים מודפסים בציבור הרחב. מדיניות המיסיונים כלפי היהודים בעולם בכלל ובירושלים בפרט הייתה שעליהם להכין ולהפיץ חומר כתוב אמין ועדכני ברמה גבוהה אך בסגנון ברור ושווה לכל נפש.⁶⁸ כדבריהם: 'אנו חייבים להפקיד בידי היהודים חומר מודפס באיכות טובה, נבונה ושקולה. חלק ניכר מהחומר שמופץ עתה בחוגיהם מתבטא הן בדברי הבל חסודים והן בדברים הגובלים בדעות קדומות, עד כדי פגיעה גסה בטעם הטוב'.⁶⁹

מיסיונרית בולטת של ה-C&MA שפעלה ב'בית דורשי אמת' בשנים 1921-1925, אלסי ב' כלור (Chlor),⁷⁰ החלה לארגן אספות מיוחדות לנשים בימי שבת אחר הצהריים ושיעורי אנגלית לבנות יהודיות.⁷¹ כלור הייתה יהודייה משיחית כבר לפני בואה לירושלים ועבדה כמורה מיסיונרית בשיקגו,⁷² והיא שלטה ביידיש ובעברית והכירה מקרוב מנהגים יהודיים. כמו כן נערכו ב'משכן הפח' אספות קבועות בימי שבת אחר הצהריים, ומספר המשתתפים בהן נע בין תריסר לשלושים. אולם רק בודדים אכן השתכנעו באמתות הבשורה והצטרפו לכנסייה. למשל ידוע כי בשנות העשרים של המאה העשרים היו במקום רק ארבע טבילות, וגם עליהן אין פרטים ולא ידוע דבר באשר להמשך דרכם של הנטבלים.⁷³

מספר המשתתפים באספות ב'בית דורשי אמת' בשנת 1926 נע בדרך כלל בין כמה בודדים לעשרה, ולפעמים, לפי עדותה של בטרפילד, באו לאספות מיוחדות כחמישים איש. בשל הקרבה לרחוב המרכזי היו אורחים שנכנסו ויצאו באמצע האספה, ולא אחת שררה במקום אווירה של תחנת רכבת.⁷⁴ האספות לוו בשירים, בדרך כלל המנוני כנסייה אנגליים וגרמניים.⁷⁵ שירים תורגמו לעברית ואף נדפסו בחוברת מיוחדת.⁷⁶ הדרשות ב'משכן הפח' נישאו ברובן בשפה הגרמנית, אך היו גם דרשות לא מעטות באנגלית ובעברית, ולפעמים נישאו דרשות בערבית בעבור יהודים מזרחים.

68 'Findings of the Budapest Conference', *The Christian Approach to the Jew: A Report of Conferences on the Subject Held at Budapest and Warsaw in April 1927*, London & Edinburgh 1927, pp. 18-35, 202

69 J.M. Black, 'The Christian Approach to the Jew', *Addresses and Other Records: Report of the Jerusalem Meeting of the International Missionary Council, March-April 1928*, VIII, Oxford & London 1928, p. 167
ה-C&MA נטל חלק בגיבוש המדיניות הספרותית. ראו: שם, עמ' 213; והשוו: סמולי (לעיל, הערה 10), עמ' 255.

70 כלור עזבה את הארץ מפאת מחלה. ראו: סמולי (שם), עמ' 4, 84.

71 שם, עמ' 105.

72 קודם בואה לירושלים עבדה כלור עם ה'מיסיון העברי משיקגו' (Chicago Hebrew Mission), JE, 'Personal Mention', 31 (1922), p. 94

73 שמידגול (לעיל, הערה 31), עמ' 96.

74 סמולי (לעיל, הערה 10), עמ' 130.

75 שם, עמ' 164; ג' נראל, 'מ"שירי קודש" ל"שירת ישורון" – הדפסת קבצים ליטורגיים משיחיים עבריים בארץ ישראל בתקופת המנדט', עת-מול, 223 (תמוז תשע"ב), עמ' 16-19. על המנולוגיה משיחית ראו: נראל, עבודת דוקטור (לעיל, הערה 14), עמ' 248-266.

76 בשנת 1927 נדפס (בשכפול) בירושלים שירון עברי בשם 'הלל וזימרה', כנראה בעריכת כלור, והוא כלל שלושים והמישה המנונים כנסייתיים מתורגמים לעברית, ביניהם ארבעה שירים על 'ציון' של מטה ושל מעלה. ראו: ג' נראל, 'שירונים בעברית בחוגי היהודים המשיחיים בימי המנדט', כיוון, 17 (2000), עמ' 14-15.

יצוין כי רוב המבקרים באו ל'בית דורשי אמת' בחודשי החורף. אנשים הצטופפו במבנה הפח במיוחד בערבים הסוערים, כשהאח שבערה בפנים סיפקה חימום חינם לנכנסים מהרחוב הקר והרטוב. בשל החימום הקבוע בערכי החורף הסגריריים נשארו רבים במקום אפילו לאחר תום הדרשות. היו גם מי שבאו לאולם הקריאה הקטן בשעות היום, שבהן לא היו אספות מאורגנות, כדי ליהנות מהחימום.⁷⁷ הם עיינו בספרות שהוצגה במקום או שוחחו עם המיסיונר שאירח אותם; בשיחות אלה דנו בדרך כלל בנבואות משיחיות בתנ"ך ובהתגשמותן כברית החדשה.⁷⁸

המקום משך אליו ציבור מגוון: יהודים משיחיים, עוברי אורח חסרי מעש, מתעניינים בנושאים רוחניים, גברים ונשים, עולים חדשים וותיקים, יהודים וערבים. אולם היו יהודים שבאו ל'בית דורשי אמת' בסתר, לרוב בערבים בחסות החשכה, והתעקשו להישאר אלמונים מפאת הלחצים של הסביבה היהודית. עיקר חששם היה מאבדן מקום העבודה.⁷⁹

יהודים וערבים ב'בית דורשי אמת'

מטרתם של רוב נציגי המיסיון האמריקני שבאו לארץ-ישראל לאחר מלחמת העולם הראשונה הייתה לפעול בקרב המוסלמים, הערבים והברווים, ולפרוץ דרכים חדשות אל עבר הירדן ומזרחה. רק מיעוטם ראו את ייעודם בהפצת הנצרות בקרב היהודים. השינוי במדיניות המיסיון השתקף בשם החדש שאימץ לו ה-C&MA: 'מיסיון הקָפֶר – פלשתינה וערב' (The Palestine and Arabian Border Mission).⁸⁰ המשמעות המעשית של שינוי המדיניות והשם הייתה שפעילות המיסיון בארץ התמקדה במוסלמים, בעיקר במקומות כמו בית-ג'אלה, חברון, דאהריה ובאר-שבֶּע, ובארצות ערב השכנות, ביישובים כמו כַּרֶפ ומידבא בעבר הירדן ודרעא וחבל החורן בסוריה. אמנם עבודת המיסיון ליהודים עדיין נכללה בסדר היום של ה-C&MA, אולם בין שתי מלחמות העולם היא הפכה לשולית, ורוב המשאבים הושקעו בהפצת הבשורה לאוכלוסייה הערבית.⁸¹ כבר שמידגול עמד על כך שבשינוי הזה הופר למעשה החזון המקורי של המיסיון, שבימיו הראשונים דגל בעיקרון שיש להטיף 'ליהודי בראשונה'.⁸² מתבקש להשוות את השינוי ביעדי ה-C&MA למצב במיסיון המשותף לאנגליקנים וללוותרנים, שהחל לפעול בארץ-ישראל במחצית הראשונה של המאה התשע-עשרה.⁸³ בעקבות סמואל גובאט (Gobat), הבישוף הפרוטסטנטי השני בירושלים, שכינה בתפקיד בשנים 1846-1879, לאחר הבישוף היהודי שלמה אלכסנדר,⁸⁴ ושמיקד את המיסיון בכלל האוכלוסייה בארץ ולא ביהודים, העתיקו

77 סמולי (לעיל, הערה 10), עמ' 152.

78 שם, עמ' 130-131.

79 הם נקראו נקדימוניים, כי באו לשמוע על אודות ישוע כפי שנקדימון בא לשוחח אתו בחסות החשכה. ראו: בשורת יוחנן ג; סמולי (שם), עמ' 164-165; נראל, עבודת דוקטור (לעיל, הערה 14), עמ' 109-114.

80 שמידגול (לעיל, הערה 31), עמ' 104-115.

81 שם, עמ' 96-97, 105-108.

82 שם, עמ' 116. לפי האיגרת אל הרומים א, טז.

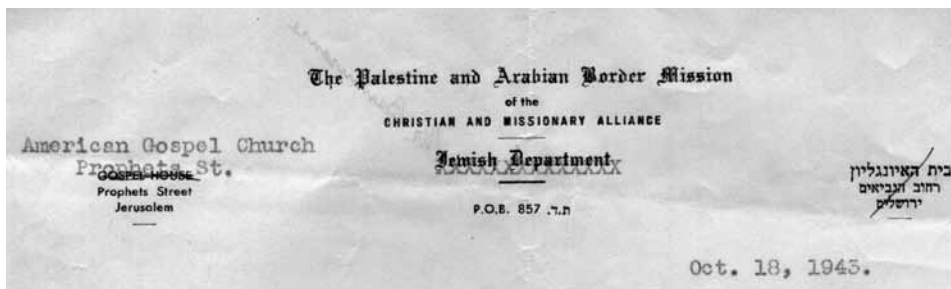
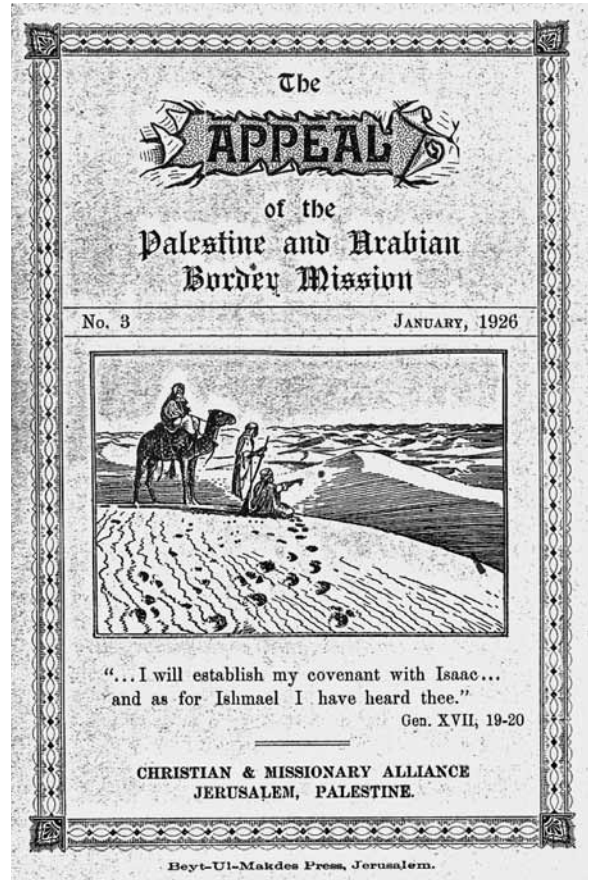
83 Y. Perry, *British Mission to the Jews in Nineteenth-Century Palestine*, London 2003, p. 206

84 K. Crombie, *A Jewish Bishop in Jerusalem: Michael Solomon Alexander*, Jerusalem 2006

האנגליקנים והלותרנים את מוקד פעילותם המיסיונרית מן היהודים לתושבי הארץ הערבים המוסלמים והנוצרים המזרחיים.⁸⁵

אף שהמיסיון ליהודים היה לעיסוק משני של ה-C&MA, בכל זאת רצו לקיימו, משלוש סיבות: משום שכבר התגבשה מסורת וחששו לוותר עליה לגמרי; משום שכספים לא מעטים כבר נתרמו ל'בית דורשי אמת' בירושלים, שלמעשה היה להקדש להפצת הבשורה ליהודים; ומאחר שבאמצעות מיסיון ליהודים ניתן היה לגייס סכומי כסף נכבדים, ובמשך השנים המשיכו לזרום תרומות חדשות שיועדו למטרה זו. מן הראוי להזכיר בהקשר זה שה-C&MA התחייב לעמוד בתנאי מפורש של תורם שהעניק אלפי דולרים לרכישת מתחם 'בית דורשי אמת', לקיים במקום אך ורק מרכז בעבור יהודים חסידי ישוע.⁸⁶ מכל מקום גם אם כמה מפעולות המיסיון ב'בית דורשי אמת' בתקופת המנדט נעשו למען יהודים, בין השאר על ידי יהודים משיחיים, הרי בפועל לא הייתה זו פעילות למענם בלבד.

בשנים 1925-1935 העסיק ה-C&MA ערבי אוהב ישראל בשם ח'ליל גבריאל, שבאופן יוצא מהכלל הזדהה בכל לבו עם המטרות הלאומיות של עם ישראל בארצו.⁸⁷

למעלה: שער עלון האגודה בעניין הפצת הבשורה בקרב הערבים, המוסלמים והבדווים, ינואר 1926 (באדיבות גרשון נראל)

משמאל: הסמליל (לוגו) החדש של הארגון, אוקטובר 1943

G. Nerel, 'Hebrew Christian Associations in Ottoman Jerusalem: Jewish Yeshua-Believers Facing Church and Synagogue', *REJ*, 161 (2002), pp. 440-442

86 סמולי (לעיל, הערה 10), עמ' 262-263.

87 גבריאל היה ממייסדי 'דפוס מים חיים' (Living Waters Printing Press) בירושלים בשנות השלושים של המאה העשרים. ראו: C.F. Irish & E. Irish Wright, *Sharing Good Tidings in Zion: An Account of God's Faithfulness to Mideast Missionaries*, Columbus, GA 1995, p. 29

יחסו החיובי והאוהד של גבריאל ליהודים ולמפעל הציוני בא לידי ביטוי לדוגמה בזמן הפרעות בארץ בשנת תרפ"ט (1929). הוא הציע באופן רשמי לבית החולים 'הרסה' להשתמש בשטח של 'בית דורשי אמת' ככל שיהיה צורך בכך, ואכן במשך כמה שעות נראה היה שהצעה זו תתקבל, אולם בסופו של דבר היא נדחתה בדברי תודה מנומסים.⁸⁸

משנת 1935 לא הועסק עוד גבריאל כמסיונר ליהודים מטעם ה-C&MA, אך הוא המשיך לעסוק בכך באופן עצמאי, ושמר על קשרים קרובים עם יהודים משיחיים לא רק בירושלים כי אם בכל רחבי הארץ. הוא טיפח יחסי ידידות וקשרי עבודה קרובים במיוחד עם חיים יוסף חיימוף, 'המבשר' היהודי החדש שהועסק על ידי המסיון האמריקני בשנים 1944-1950.⁸⁹

חיימוף גדל במשפחה יהודית אמידה בכולגריה והתחנך בשווייץ, ושם אימץ את האמונה בישוע. הוא עלה לארץ-ישראל בשנת 1928, ורוב חייו עבד כמסיונר ליהודים.⁹⁰ חיימוף הדגיש את זהותו היהודית וסירב להתבולל בקהילה הנוצרית המקומית, ואף הבלית את היותו ציוני שמאמין בציונות תנ"כית, וששיבת ציון היא מביחנתו התגשמות נבואות המקרא. זהותו היהודית של חיימוף לא הייתה בעיה בעיני גבריאל, שכן הוא עצמו האמין בדרך זו. חיימוף, היהודי משיחי, וגבריאל, הערבי נוצרי, ראו את זמנם כאחרית הימים על פי פרשנותם את נבואות המקרא, וציפו לשיבת ציון המלאה ולשובו הקרוב של ישוע לעולם הזה. הם שיתפו פעולה ביניהם באופן מלא, וצוות המסיון האמריקני תמך ועודד אותם בכך. בסופו של דבר ניתק הקשר בין חיימוף לגבריאל ערב פרוץ מלחמת השחרור.⁹¹

כאמור בתקופת המנדט הוצב מעל שער הכניסה ברחוב הנביאים 56 שלט ובו שתי שורות: השם העברי 'בית דורשי אמת' ומתחתיו באנגלית 'House of Seekers after the Truth'.⁹² לפעמים נקרא המקום 'בית האוונגליון' (Gospel House), ושם זה הופיע למשל בעלונים ובהזמנות להרצאות. ריבוי השמות גרם לא פעם בלבול, ואנשים השתמשו בשמות שונים אך בעצם התכוונו לאותו המקום. השם 'בית דורשי אמת', שהופיע על השלט בכניסה, עורר עניין בפני עצמו, ורבים מקרב העוברים והשבים נכנסו לבניין כדי לברר על איזו אמת מדובר.⁹³

בשנת 1939 שופץ הבניין שוב, ונבנתה בו קומה שנייה, אף היא מפח. קומת הקרקע שימשה מעתה כספרייה וחדר קריאה בלבד, ואספות נערכו בקומה העליונה. באולם האספות ניצב עוגב קטן, שהמפוחים שלו הופעלו באמצעות דוושות,⁹⁴ והשירה לפני הדרשות ואחריהן לוותה בנגינה בו. חדר הקריאה המשופץ היה פתוח לקהל כל יום מלבד ימי שבת וראשון. בימי שבת אחר הצהריים (או הערב) ובימי ראשון, בדרך כלל בבוקר, התרכזו הפעילות באולם האספות, ונישאו בו דרשות בשפות שונות.⁹⁵

88 סמולי (לעיל, הערה 10), עמ' 291.

89 מרטין (לעיל, הערה 32), עמ' 10. בשנת 1970 שינה חיימוף את שם משפחתו לבר-דוד.

90 ג' נראל, 'חיים יוסף בר-דוד (חיימוף), 1905-1991', זאת הברית, 2 (אביב-קיץ 1991), עמ' 33-34.

91 G. Nerel, 'Haim (Haimoff) Bar-David: Apostolic Authority among Yeshua-Believers', *Mishkan*, 37 (2002), pp. 59-63

92 Conference Gleanings: Palestine-Arabian Border Mission of the Christian and Missionary Alliance, Beyt-Ul

Makdes-Press, Jerusalem, September 1935, p. 6 (photograph)

93 'Ch.A. Gabriel, 'Jewish Work', סמולי (לעיל, הערה 10), עמ' 221.

94 אייריש ואייריש-דייט (לעיל, הערה 87), עמ' 28.

95 שם, עמ' 82.

בשנת 1944, בעוד מלחמת העולם השנייה נמשכת באירופה, חזר חיימוף לירושלים לאחר ביקור קצר בבולגריה שבמהלכו התחתן עם רחל לוי, אף היא יהודייה שהאמינה בישוע, ושניהם עברו לגור במבנה האבן מאחורי 'משכן הפח'. בתקופה זו היה חיימוף אחראי לפעילויות בספרייה ובחדר הקריאה.⁹⁶

'בית דורשי אמת' ערב קום המדינה ובעשורים הראשונים לקיומה

כאשר התחוללו בירושלים עימותים בין יהודים לערבים בשנתיים שקדמו להכרזת המדינה במאי 1948, היו הספרייה וחדר הקריאה ב'בית דורשי אמת' פתוחים לקהל בדרך כלל חמישה ימים בשבוע. אולם בחודשים שבהם הטילו הבריטים עוצר ברחוב הנביאים בשעות החשכה הצטמצם משמעותית מספר המבקרים במקום.⁹⁷ גם האספות ללימוד כתבי הקודש התקיימו בימי שבת כבעבר, אם כי מספר המשתתפים היה זעום.⁹⁸

במלחמת השחרור ספג המתחם כמה פגיעות ישירות ונגרם נזק לשני המבנים ששכנו בו; 'משכן הפח' נפגע בחזית, ובניין האבן – בעורפו. עיקר הנזק נגרם למבנה הקדמי, וחלק מהספרים בספרייה ניזוקו. לכן לאחר המלחמה החליטו ראשי ה-C&MA לפרק את 'משכן הפח' ולבנות במקומו בניין אבן חדש.⁹⁹ ואכן באוקטובר 1949 נהרס 'משכן הפח' בעל שתי הקומות, ובמקומו נבנה בניין אבן חדש-קומתי ורחב קירות, ומעליו גג רעפים משופע.¹⁰⁰

בשנים הראשונות לאחר קום המדינה התמקדה הפעילות השוטפת ב'בית דורשי אמת' באספות בימי שבת. את האספות הנחה בעיקר חיימוף, והן התנהלו לפי הצורך בשלוש שפות: עברית, אנגלית וגרמנית. האספות נועדו ליהודים משיחיים בודדים ולמבקרים שבאו מתוך סקרנות ובאופן מזדמן. אולם בשנים 1950-1970 הלכה ודעכה פעילות המיסיון במתחם של 'בית דורשי אמת'. חיימוף עזב את ה-C&MA בשנת 1950,¹⁰¹ ומאז שררה במקום עזובה, והאתר שימש בעיקר כמחסן ולמגורים מזדמנים – בבניין האחורי שוכנו אורחים של המיסיונרים האמריקנים שבאו לזמן קצר או מתנדבים וסטודנטים שבאו לתקופות ממושכות יותר.

בשנים 1959-1967 התקיימו במתחם 'בית דורשי אמת' כמה מהפעילויות של מוסד לימודי חדש בירושלים, 'המכון הישראלי-אמריקני ללימוד המקרא' (The Israel-American Institute of Biblical Studies),¹⁰² מאוחר יותר שינה המוסד את שמו ל'המכון האמריקני לחקר ארץ הצבי' (Institute of

96 שם, עמ' 84.

97 'Blessings in Jewish Work', L.W. Irish, *Near East Tidings*, Jerusalem 1947, p. 1

98 סמולי (לעיל, הערה 10), עמ' 406.

99 שם, עמ' 502.

100 אייריש ואייריש-רייט (לעיל, הערה 87), עמ' 94.

101 סמולי (לעיל, הערה 10), עמ' 504. חיימוף עבר לעבוד עם ארגון מיסיונרי אמריקני אחר (The American Association of Jewish Evangelism, AAJE). לפי עדותו סיבת השינוי הייתה רצונו ללמד באופן עצמאי, ללא מחויבות דוקטרינלית לכנסיות. מעניין שבאותה התקופה נמתחה במיסיון ביקורת על נציגת ה-C&MA ב' גיבסון משום שלא הייתה נאמנה בלעדית לממסד הכנסייתי ונמנעה מלייעץ למומרים לבוא אך ורק לאספות של מיסיון זה. ראו: שם, עמ' 503.

102 אייריש ואייריש-רייט (לעיל, הערה 87), עמ' 101.

(Holy Land Studies), ובראשו עמד ד"ר דוגלס יאנג (Young).¹⁰³ 'בית דורשי אמת' שימש בעיקר כמקום מגורים לסטודנטים במכון, ולימודיהם התקיימו במתחם הגדול של הכנסייה האמריקנית ברחוב הנביאים 55. לאחר מלחמת ששת הימים העתיק המכון את פעילותו למשכן קבע שמשורת אותו עד היום, על הר ציון, במתחם שהיה בעבר בית הספר על שם גובאט.¹⁰⁴

נסיגת ה-C&MA מעבודה מיסיונרית במתחם 'בית דורשי אמת' בשנים 1950-1970 באה לידי ביטוי גם בהוצאת מאות ספרים שהצטברו במקום במשך השנים ובהעברתם בעיקר לכנסייה הראשית ברחוב הנביאים 55 ולכנסיית המיסיון בבאר-שבע, ברחוב האבות 15. ספרים אלו כללו ספרי תנ"ך וברית חדשה בשפות שונות, חלקם בהדפסות נדירות, מילונים, קונקורדנציות, ספרי היסטוריה, גאוגרפיה, מסעות, יודאיקה ועוד.¹⁰⁵

הקהילה המשיחית הישראלית ברחוב הנביאים 56

לקראת שנת 1970 חל מפנה משמעותי בתולדות מתחם 'בית דורשי אמת', עם בואה של קבוצה מאורגנת של יהודים משיחיים למקום. רוב חברי הקבוצה, שמנתה יותר מעשרים איש, כבר היו מאוגדים רשמית באגודה עות'מאנית בשם 'קהילה משיחית ישראלית – קהילת ירושלים'.¹⁰⁶ הם באו כל אחד מרקע שונה, וכל אחד מהם אימץ לו בדרכו שלו את האמונה במשיחיותו ובאלוהותו של ישוע. היו ביניהם מבוגרים וצעירים, רווקים ומשפחות, אשכנזים וספרדים, ותיקים ועולים חדשים. היסוד הרעיוני המשותף לכולם היה השילוב של אמונה בתנ"ך

ובברית החדשה ושל הדגשת זהותם הלאומית והציונית כיהודים וכישראלים.¹⁰⁷ הם חזרו וציינו שהם אינם מומרים או משומדים,¹⁰⁸ אלא חלק בלתי נפרד מהפסיפס הפלורליסטי של עם ישראל בארצו בכלל ובבירתו בפרט. חזונם של המייסדים, ביניהם 'הרב [כך] ז' א' קופסמן, הרב מ' בן-מאיר,

103 מהתכתובת של נציג המיסיון בירושלים עולה שבתוך זמן קצר היחסים עם המכון עלו על שרטון עקב הבדלי אופי וגישות שונות של האישים המעורבים בפעילויות. ראו: L.L. Kroh, Jerusalem, to R.E. McKinney, Haifa, 17 July 1963; G.C. Klein, New York, to L.L. Kroh, Jerusalem, 25 May 1966.

104 שמידגול (לעיל, הערה 31), עמ' 137.

105 אייריש ואיריש-רייט (לעיל, הערה 87), עמ' 115-117.

106 בתקנון 'הקהילה המשיחית הישראלית – קהילת ירושלים' נכתב: 'מטרות האגודה לספק אפשרות של עבודת ה' משותפת לחברי קהילתנו, לעודד איש את אחיו באמונתנו המשותפת ולהעניק לחברי הקהילה סעד רוחני ותמיכה חומרית בשעת הצורך. זאב (שלמה) קופסמן – רועה העדה. כתובת: רחוב הנביאים מס' 23 ירושלים (ת.ד. 386) (עותק בארכיון המחבר).

107 הערך 'משיח', 'יהודים משיחיים', מילון אבן-שושן מחודש ומעודכן לשנות האלפיים, [חמ"ד] 2003.

108 ש' קופסמן, 'לא 'יהודי מומר' אלא יהודי נושע', הלפיד, 2 (יולי 1960), עמ' 2.

ה'רב' זאב קופסמן ואשתו איווט, ממייסדי ה'קהילה המשיחית הישראלית – קהילת ירושלים' (באדיבות גרשון נראל)

הרב י' גולדין, היה שהם מקימים 'במובן הרוחני' כלשונם 'את הקהילה המשיחית השנייה [...] ותפארתה תהיה יותר יפה וגדולה מן הראשונה כי תזכה לראות בהופעתו השנייה מלאת הניצחון של אדוננו ישוע'.¹⁰⁹

'קהילה משיחית ישראלית – קהילת ירושלים'¹¹⁰ נוסדה רשמית בשנת 1958 בהנהגת זאב קופסמן ואשתו איווט, שבאו לארץ מצרפת בשנת 1948.¹¹¹ שותפיהם לייסוד הקהילה היו חווה קרונהאוז, רינה פרייס, איזידור וולף, אברהם פריד, אברהם צוחוקוביץ, רחל גרינברג, רות אפל ושמואל עקרות, כולם מירושלים.¹¹² השם נבחר במשמעות של ארגון-גג ארצי, מתוך ציפייה שלקהילת ירושלים, ערש האמונה ועיר הבריה, יצטרפו קהילות נוספות. תחילה התכנסה הקהילה בשני בניינים במורד רחוב הנביאים – במספר 23 ובמספר 38, מול המתחם האתיופי ולצדו. בשנים 1961–1969 שכרה הקהילה אולם מרווח ברחוב גרשון אגרון 4,¹¹³ סמוך לכיכר צרפת. אך כאשר הועמד בניין זה למכירה, נאלצה הקהילה לחפש מקום חדש לפעילותה, וזה נמצא במתחם 'בית דורשי אמת' ברחוב הנביאים 56. במרס 1969 חתמו נציגי ויקטור סמדז'ה ועמיקם תבור על הסכם עם ה-C&MA, ולפיו הועמד מתחם ה'טברנקל' לשימוש הקהילה ללא תשלום דמי שכירות, אך היא נשאה בהוצאות השוטפות, כגון מים, חשמל וטלפון.¹¹⁴

ורון גרהם – נציג הכנסייה האמריקנית בארץ וחבר בוועד הזקנים של הקהילה, שנות השבעים של המאה העשרים

ב-10 במאי 1971 העביר המיסיון באמצעות נציגו בארץ ורון גרהם (Graham) את הבעלות המלאה על מגרש 'בית דורשי אמת' לידי עמותת הקהילה המשיחית, 'במתנה גמורה ומוחלטת וללא כל תמורה', כפי שנכתב בתצהיר משפטי שעליו חתם גרהם בפני עורך הדין מאיר וינוגרד.¹¹⁵ בפועל תורם אנונימי בארצות-הברית שילם ל-C&MA כ-75,000 דולר בעבור הנכס,¹¹⁶ בתנאי שהאתר ישמש רק את קהילת היהודים המשיחיים ללא תלות במיסיון. מכל מקום משנת 1972 ועד 1998 היה גרהם חבר בוועד הזקנים שניהל את ענייני הקהילה. הוא המשיך להתגורר שנים רבות במבנה הכנסייתי של ה-C&MA ברחוב הנביאים 55, ולמעשה היה החוליה הרשמית האחרונה שקישרה בין המיסיון האמריקני לבין הקהילה המשיחית.

מאז שהמתחם המיסיונרי עבר לידי ה'קהילה המשיחית הישראלית' נשכחו השמות הקודמים של האתר ברחוב הנביאים 56. בשנת 1985 נעשו שיפוצים יסודיים בשני הבניינים שבמתחם, ובעיקר

109 'פתח דבר', הלפיד, 1 (ינואר 1960), עמ' 3.

110 השם באנגלית Messianic Assembly of Israel – Jerusalem Assembly הופיע על נייר המכתבים של הקהילה. בפרוטוקול ישיבת ועד זקני הקהילה מ-7 במאי 1970 נכתב כי 'שם הקהילה באנגלית יהיה The Israeli Messianic Assembly', ארכיון נראל.

111 הכרה רשמית בקהילה מטעם המדינה הושגה לאחר התכתבות ממושכת בין קופסמן לבין מושל ירושלים, ש"ב ישעיה. ראוי: Reverend Ze-ev Kofsmann, Minister of the Assembly in Jerusalem to the Governor of Jerusalem, Home Ministry, Generalli Building, Jerusalem, 23 January 1957 (Nerel Archive)

112 נראל, עבודת דוקטור (לעיל, הערה 14), עמ' 171-182.

113 היום פועל במקום בית הכנסת של קהילת 'מורשת ישראל', השייכת לתנועה המסורתית.

114 License between the C&MA through its director Rev. A. Paul McGarvey and Victor Smadja and Amikam Tavor, Jerusalem, 13 March 1969, תצלום בארכיון נראל.

115 תצלום בארכיון נראל. הנכס ברחוב הנביאים 56 נודע כחלקות 17 ו-18 בגוש 30061.

116 השו: שמידוגל (לעיל, הערה 31), עמ' 144, הערה 1.

הורחב בניין האספות שהוקם במקום 'משכן הפח'; בתוך אולם האספות נבנה יציע מעץ, אם כי בלתי אפשרי להבחין בכך מבחוץ, ושומר המראה ההיסטורי החיצוני של האתר.

המתחם משמש עד היום כמרכז של ה'קהילה המשיחית הישראלית – קהילת ירושלים', שמונה עתה כשישים חברים קבועים, ולצדם כארבעים ילדים. בימי ראשון בערב מתקיימת שם אספה המוקדשת לתפילה, ובימי רביעי בערב מתקיימים שיעורי לימוד תנ"ך והברית החדשה. האספות המרכזיות מתקיימות בשבת בבוקר, והן כוללות שירה והלל, תפילות, פרשנות הכתובים ומפגש חברתי. לעתים באים לאספות אורחים ותיירים, ונראה שרבים מהם נמשכים למקום בגלל עקרון היסוד של הקהילה, המגדירה את עצמה כ'החייאת הקהילה המשיחית הקדומה במקורה' וכממשיכת דרכם של יהודים חסידי ישוע מלפני 2,000 שנה.¹¹⁷ יש מי שטוענים כלפי הקהילה, וכלפי שאר היהודים חסידי ישוע, שתפיסה כזו היא אנכרוניסטית בעליל.¹¹⁸ אך לדעת חברי הקהילה מדובר בגישור טבעי לגמרי, כשם שהתנועה הציונית למשל חזרה לארץ מוצאה ולשורשיה התנ"כיים. היהודים המשיחיים רואים את עצמם כתחייה רוחנית של תלמידי ישוע הראשונים בארץ-ישראל, לצד המפעל הציוני החילוני.¹¹⁹

הבניין הפנימי, מאחורי בית התפילה, משמש את הקהילה למפגשים חברתיים שבועיים בתום האספות וכן להגיגת אירועים משפחתיים, כגון טקסי ברית מילה ובר מצווה. מדי שנה בחג הפסח עורכים שם סדר פסח משיחי, המנוהל על פי הגדה משיחית מיוחדת שבני הקהילה כתבו והוציאו לאור.¹²⁰ חגיגות מיוחדות נערכות שם גם בחנוכה ובפורים, בעיקר מתוך הזדהות עם התרבות היהודית והישראלית. למשל בפורים קוראים את מגילת אסתר, מרעישים ברעשנים, וחברים, מבוגרים כצעירים, מתחפשים בתחפושות שונות. לעומת זאת חברי הקהילה פוסחים על חגים נוצריים מובהקים כמו פסחא וחג המולד. ניהול ענייני הקהילה נמצא בידי ועד זקנים נבחר המונה חמישה חברים שאינם מקבלים שכר.¹²¹

בקהילה המשיחית מדגישים שאין הם עוסקים ב'מתת יד' כפיתוי ושוחד להפצת אמונתם, כפי שלפעמים מאשימים אותם מתנגדיהם.¹²² עם זאת הם אינם מסתירים את זהותם כיהודים משיחיים, ועומדים על זכותם כאזרחים נאמנים למדינת ישראל להסביר ולקדם את אמונתם בקרב החפצים בכך. הם עושים זאת למשל על ידי הפצת ספרים, עלונים וחוברות וגם כרטיסי ביקור של הקהילה. הם אף מדגישים שאין הם כת אזוטרית או קבוצת מחתרת, ולכן אספותיהם פתוחות לכל המעוניין.¹²³

117 '1 קופסמן, 'פתח דבר', הלפיד, 1 (ינואר 1960), עמ' 2.

118 ראו למשל: Sh. Feher, *Passing Over Easter: Constructing the Boundaries of Messianic Judaism*, London & New Delhi 1998, pp. 112–115

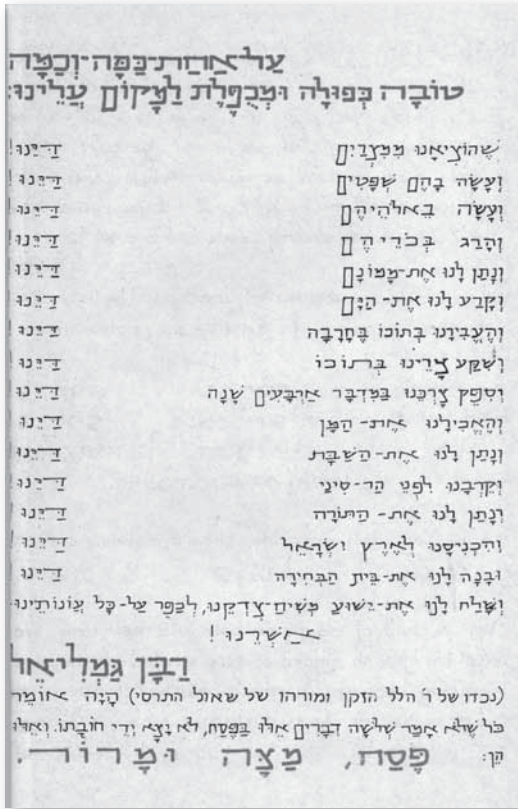
119 G. Neryl, 'Primitive Jewish Christians in the Modern'; עמ' 171–182; (לעיל, הערה 14), עם S.C. Mimouni & F. Stanley Jones (eds.), *Le Judéo-Christianisme dans tous ses états: Colloque de Jérusalem 6–10 Juillet 1998*, Paris 2001, pp. 399–425

120 הגדה של פסח לכבוד אדונו ישוע המשיח, ירושלים תשל"ח.

121 K. Kjaer-Hansen & B. Skjott, *Facts and Myths about the Messianic Congregations in Israel*, Jerusalem 1999, p. 121 104

122 קרויאנקר (לעיל, הערה 1), עמ' 121.

123 V. Smadja, 'Evangelization among Jews', J.D. Douglas (ed.), *Let the Earth Hear His Voice: International Congress on World Evangelization*, Lausanne & Minneapolis 1975, pp. 808–811

למעלה מימין: שער הגדת פסח של הקהילה המשיוחית הישראלית, תשל"ח

למעלה משמאל: הפיוט 'דיינו' מתוך ההגדה

משמאל: חגיגת פורים בבית הקהילה המשיוחית ברחוב הנביאים, 1997

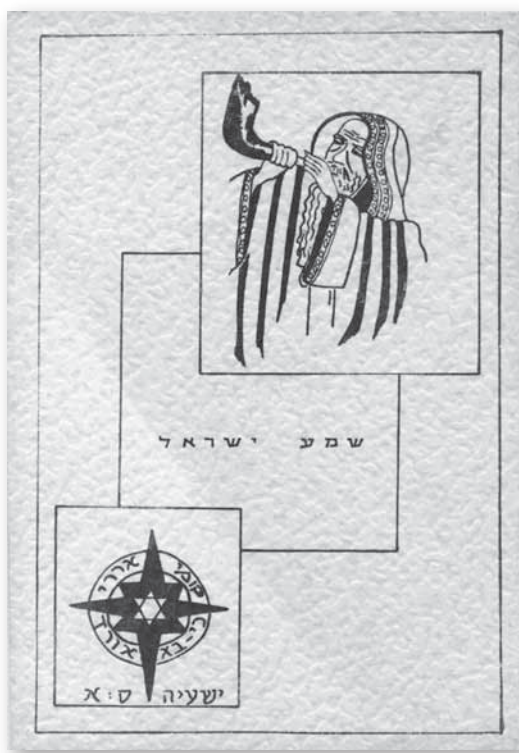
(האיורים באדיבות גרשון נראל)

ברמה הארצית הקהילה מקיימת קשרים ופעילויות בשני ערוצים: יש לה שיתוף פעולה הדוק עם שתי קהילות שגם להן מאפיינים שמרניים המבוססים על עקרונות זרם 'האחים' בעולם הנוצרי¹²⁴ – קהילת 'בית חסדא' ברחוב אלנבי בחיפה ו'קהילת האחים' ברחוב יפת ביפו;¹²⁵ והיא מארגנת אחת לכמה שבועות כנסי נוער וצעירים, ובקיץ מפעילה קייטנות לילדים מקהילות משיחיות ברחבי ארץ. הכנסים והקייטנות מתקיימים בעיקר במועצה האזורית מטה יהודה, ביישוב נווה-שלום או במושב יד-השמונה.¹²⁶

סמלי הקהילה המשיחית

בתקופתו של קופסמן השתמשה הקהילה בסמל מקורי שהוא עצמו עיצב, אך לאחר מותו אימצה סמל חדש. הסמל הראשון הוא בצורת טבעת, ונכתב בו הפסוק 'קומי אורי כי בא אורך' (ישעיה ס, א). בתוך הטבעת נמצא כוכב מתומן בצבע כחול שארבע מקרנותיו חורגות ממסגרת הטבעת, כוכב המזכיר בצורתו מצפן וכן צלב. באמצע הסמל, בתוך הכוכב, נמצא מגן דוד לבן. הסמליות כאן ברורה: כפי שהמצפן הוא כלי חשוב להכוונה בדרך, על ידי הצבעה על כוכב הצפון, כך אורו של ישוע מודריך אל האמת. הסמל הידירתי העביר את המסר בדרך לא פרובוקטיבית ומבלי להציג במפורש צלב. עם זאת במרכיביו של הסמל השתלב הנרטיב המשיחי הבסיסי של התנ"ך והברית החדשה, וצורת המגן דוד באמצע הסמל באה להדגיש את זיקת הקבוצה למורשתה היהודית.¹²⁷

לאחר מותו של קופסמן בשנת 1976 הועלם הסמל שעיצב, כנראה משום שזוהה יתר על המידה עם משפחתו, ובמקומו עוצב סמל חדש. סמל זה מורכב מטבלה שמזכירה אחד משני לוחות הברית, ובתוכה שלושה מרכיבים: בחלק העליון רשום השם 'קהילה משיחית ישראלית' בצורת קשת, מתחתיו

**שער חוברת
הקהילה המשיחית
עם הסמל שעיצב
זאב קופסמן**
(באדיבות גרשון ניראל)

124 זרם 'האחים' נוסד בפליימות (Plymouth) שבאנגליה במחצית הראשונה של המאה התשע-עשרה, בהנהגת ג'ון נלסון דרבי (Darby, 1800–1882). 'האחים' משלבים בין קלוויניזם ופיאטיזם, ונחלקים לשמרנים יותר (Exclusive Brethren) ולשמרנים פחות (Open Brethren). ראו: Oxford Dictionary of the Christian Church², London, New York & Toronto 1974, p. 1104; והשוו: H. Pickering, *Chief Men among the Brethren*, London 1931, pp. 11–15.

125 קיירי-הנסן וסקיט (לעיל, הערה 121), עמ' 104, 167–170, 237–239.

126 ו' סמדר'ה אל זקני קהילות גוף המשיח בארץ, 23 במאי 2002, בקשת תפילה ועזרה במימון קייטנות ילדים בקיץ, תצלום בארכיון ניראל.

G. Nerel, 'Symbols Used by Messianic Jews in Israel', *Messianic Jewish Life*, 73 (2000), p. 25; 'Messianic Seal of 127 Jerusalem', Wikipedia, http://en.wikipedia.org/wiki/Messianic_Seal_of_Jerusalem

מופיעה בהבלטה מנורת שבעה קנים, ובאמצע צורה קטנה של דג. המסר של הסמל ברור: הדג מסמל בעולם הנוצרי כבר מן המאות הראשונות לסה"נ את ישוע, ולפיכך המשיח מוצב במרכז, והמנורה לא רק מייצגת את המורשת הדתית והלאומית של עם ישראל, אלא גם מבטאת את הרעיון המשיחי היהודי.¹²⁸

היהודים המשיחיים לא פסלו את סמל הדג, אף שנודע בעולם כסמל נוצרי-גויי, אך נמנעו מלהשתמש בסמל הצלב, שנקשר בהיסטוריה לרדיפת יהודים. הדג נתפס אצלם כסמל יהודי מובהק, והסמליות שלו שויכה לעולם היהודי דובר העברית והארמית במאה הראשונה לסה"נ, ולא דווקא לעולם היווני או הרומי במערב, מפני שקיימת קרבה סמנטית בין השמות ישוע ויהושע, שבשניהם גלום יסוד הישועה, והמילה 'נון', קרי דג, כבר מופיעה בשם יהושע בן נון.¹²⁹ בשילוב הגרפי בין המנורה לדג נראים שבעה קנים מופרדים בתוך צורת דג. סמל זה מופיע עד היום על נייר המכתבים הרשמי של הקהילה ומודפס על פרסומים רבים היוצאים לאור מטעם עמותת 'קרן אחווה משיחית' בדפוס 'ניץ', שמנהלים ויקטור ואליהו סמדז'ה, שניהם חברי ועד זקני הקהילה.

באולם האספות של הקהילה, סמוך לדוכן הדרשן, מוצבת מנורת שבעה קנים עשויה מנחושת, ובזמן האספות בשבת בבוקר כל שבעת הקנים במנורה מוארים בחשמל.

סמל הקהילה
שנבחר לאחר
מותו של קופסמן,
שנות השמונים של
המאה העשרים
(באדיבות גרשון נראל)

עיקרי האמונה של הקהילה

בשנים 1960-1962 פרסמה הקהילה המשיחית ביטאון בשם 'הלפיד', ובגיליונותיו פורטו עיקרי אמונתה (Credo) בחמש נקודות:

אנו מאמינים באחדות ה'; במשיחיותו של ישוע בן דוד, שעל פי הכתובים נולד בבית לחם כימי הבית השני, הומת בעבור חטאותינו, קם ביום השלישי מעם המתים, עלה השמימה ויושב לימין הגבורה במרומים, ושוב ישוב להקים מלכות השמים על הארץ; ברוח הקודש; בתנ"ך כדבר האלוהים; בשיבת ציון מדינית ורוחנית לפי הבטחת ה'.¹³⁰

למרבה ההפתעה הצהרה זו אינה מזכירה את הברית החדשה. אין בה התייחסות לתחומים מרכזיים בתאולוגיה הנוצרית, כגון סוגיית טבעו האלוהי של ישוע כבן האלוהים ושאלת אנושיותו, ואף אין בה כל נגיעה בדוגמת השילוש. לא פלא אפוא שגופים כנסייתיים ומיסיונריים מתחו ביקורת נוקבת על האני מאמין המשיחי. הניתוח החד ביותר הופיע בספרו של התאולוג הדני פר אסטרביי 'הכנסייה

128 נראל (שם), עמ' 28.

G.G. Stroumsa, 'The Early Christian Fish Symbol Reconsidered', I. Gruenwald, Sh. Shaked & G.G. Stroumsa (eds.), *Messiah and Christos: Studies in the Jewish Origins of Christianity Presented to David Flusser on the Occasion of His Seventy-fifth Birthday*, Tübingen 1992, pp. 199-205; והשוו: א' ריינר, 'בין יהושע לישוע: מספור מקראי למיתוס מקומי', ציון, סא (תשנ"ו), עמ' 295-317.

130 'פתח דבר' (לעיל, הערה 109). פורסמו רק ארבעה גיליונות של הביטאון: בינואר וכילוי 1960, באוגוסט 1961 ובאפריל 1962. משה עמנואל בן-מאיר (1979-1905) יזם והפיק את הפרסומים. ראו: ג' נראל, "בית הספר לכתבי-הקודש הר הכרמל" בחיפה בתקופת המנדט", חיפה, 8 (נובמבר 2010), עמ' 25-27.

בישראל', שהציג לא רק את עיקרי האמונה אלא גם את הליטורגייה וההתנהלות של הקהילה כתופעה של כת לאומית אוטורית, שמטרתה לייעד (Judaize) את עקרונות הנצרות.¹³¹ אסטרכיי העריך שמגמת היהוד בתאולוגיה של היהודים המשיחיים החלה כבר בשנות השלושים של המאה העשרים.¹³² אולם מתוך עיון נרחב בכתביהם נראה כי מה שאסטרכיי הגדיר יהוד בדלני לא היה אלא רצון עז מצדם לבטא זהות יהודית בשפה העברית, ובעיקר ללא תלות אוטומטית בתאולוגיה הדוגמטית של הכנסיות.¹³³ העצמאות בהגדרות דוקטרינליות של היהודים המשיחיים, כפי שבאה לידי ביטוי בקהילה המשיחית בעשור של שנות השישים, הייתה בעיני תאולוגים מאומות העולם, כדוגמת אסטרכיי, צעד המאיים על המסורת והסמכות של מורשת הנצרות. למעשה תחושת האיום בקרב הכנסיות נבעה מפחד שמא היהודים, הנוצרים החדשים בישראל כפי שכינו אותם באוזני תאולוגים סקנדינאויים, יקעקעו את מרכיבי הזהות הרוחנית של הנצרות ההיסטורית, ושמא יהוד התאולוגיה הדוגמטית יוביל לאבדן ההגמוניה הדתית של הכנסיות הוותיקות. להופעתה של כת יהודית נוצרית שמפתחת דוקטרינות החורגות מהאורתודוקסייה המקובלת, ואף נחשדות כגובלות במינוח, ובמיוחד בירושלים, ערש האמונה הנוצרית, הייתה משמעות סמלית ראשונה במעלה.¹³⁴ למעשה מצב זה לא היה חדש בעולם הנוצרי. ניתן לראות בו מקרה של המשכיות מודרנית, בהקשר של יהודים חסידי ישוע, למגמות האנטי-יהודיות ביחסה של האַקְלִזְיָה (הכנסייה) אל הסינגוגה (הדת היהודית).¹³⁵ נקודת המוצא ההשוואתית של אסטרכיי הייתה האני מאמין האפוסטולי הסמכותי (Apostles' Creed), שראשיתו במאות הרביעית-החמישית לסה"נ, והנחשב לקנה מידה מחייב בחוגים נרחבים של הנצרות המערבית, הן הקתולית והן הפרוטסטנטית.¹³⁶ אסטרכיי קבל על חוסר האזכור של האלוהות של ישוע בקרדו המשיחי ועל השמטת היותו בן האלוהים ולידתו הפלאית ממרים הבתולה. הוא מצא פגם גם בכך שבהצהרת האמונה המשיחית הובעה ציפייה לכינון מלכות המשיח עלי אדמות, וראה בכך השפעה של האדוונטיסטים, שכן בסעיף החמישי והאחרון מדובר על 'שיבת ציון מדינית ורוחנית לפי הבטחת ה'".¹³⁷ אסטרכיי הצביע בחוסר נחת על צמיחת מגמות מילנריות בקרב היהודים המשיחיים, סביב הציפייה הקרובה לשובו של ישוע ולמימוש מלכותו למשך 1,000 שנים.¹³⁸ בהקשר

P. Østerbye, *The Church in Israel: A Report on the Work and Position of the Christian Churches in Israel, with Special Reference to the Protestant Churches and Communities*, Lund 1970, pp. 17, 49, 66, 157, 197

132 שם, עמ' 213.

133 הריבונות התאולוגית אצל יהודים משיחיים מרומזת גם באוטוביוגרפיה של מ"ע בן-מאיר, מירושלים לירושלים, ירושלים תשס"א, עמ' 60-81.

134 אסטרכיי כינה יהודים חסידי ישוע – נוצרים עבריים (Hebrew Christians) ולא יהודים משיחיים. ראו: אסטרכיי (שם), עמ' 155-156.

G.G. Stroumsa, 'From Anti-Judaism to Antisemitism in Early Christianity?', O. Limor & G.G. Stroumsa 135 (eds.), *Contra Iudaeos: Ancient and Medieval Polemics between Christians and Jews*, Tübingen 1995, esp. pp. 25-26

136 'Aposles' Creed', מילון (לעיל, הערה 124), עמ' 75.

137 אסטרכיי (לעיל, הערה 131), עמ' 158.

138 חזון יוחנן כ, א-1. הציפיות האסכטולוגיות בקרב נוצרים אוונגליקלים קיבלו משנה תוקף לאחר מלחמת ששת הימים ואיחוד ירושלים בשנת 1967. ראו: 'אריאל', הפונדמנטליסטים האמריקנים וישראל, 'הנ"ל', מ' שטיינברג ומ' קליין (עורכים), הלכה למעשה: זרמים פונדמנטליסטים לנוכח בעיות אזורנו, ירושלים 1989, עמ' 13-17.

זה ייצגו האדוונטיסטים והיהודים המשיחיים בעיני אסטרביי כיתות פונדמנטליסטיות שהתמקדו באופן רדיקלי בפשט של נבואות אחרית הימים.¹³⁹ השאיפה של יהודים משיחיים לתקן או לנסח מחדש עיקרי אמונה דוגמטיים של הכנסיות, לא רק בירושלים אלא בארץ-ישראל בכלל ואף בעולם, קראה תיגר על הדומיננטיות התאולוגית של הממסד הכנסייתי. מאז שקיימת בירושלים קהילת יהודים משיחיים מודרנית המאורגנת מחוץ להייררכייה ולממסדים הכנסייתיים, ושמתפקדת ככנסייה יהודית והעומדת בפני עצמה, גבר חששם של מייצגי הנצרות לקבוצותיהם שמציאות זו עלולה לגרום לאבדן המונופול הדתי שלהם.¹⁴⁰ בהצהרת אמונה שפרסמה הקהילה בדף הזמנה לציבור בשנת 2000 נכתב:

אנו מאמינים שישוע מנצרת הוא משיח ישראל. אמונתנו מבוססת על התנ"ך והברית החדשה אשר ביחד מהווים את דבר ה'. אנו מאמינים שישוע נולד בבית לחם, פעל בישראל, הוצא להורג, קם לתחייה ועלה לשמים, כל זה לפי נבואות התנ"ך אודות המשיח. במותו היה לקורבן עבור חטאינו. בקימתו מן המתים פתח לפני כל המאמינים בו פתח לחיי עולם.¹⁴¹

הצהרה זו כוונה מראש למי שאינם משיחיים חסידי ישוע, ולכן לא הוזכרו בה מושגים טעונים כמו בן האלוהים והשילוש. אולם בטקסטים פנימיים שפרסמו ראשי הקהילה קיימת התייחסות גלויה להיותו של ישוע המשיח בן האלוהים ונאמר שנמצאת בו 'כל מלוא האלוהות'.¹⁴² גם אם לא תמיד הוזכר במפורש המושג שילוש, מופיעים שם ביטויים הקשורים דם-משמעית לשילוש, כמו 'אלוהותו של רוח הקודש', והתייחסות אל רוח ה', שהוא 'ישות שדומה לישוע ויחד עם אלוהים האב הוא חלק מהאלוהים האחד'; במילים אחרות, 'רוח ה' הוא אותה ישות עם האלוהים'.¹⁴³ גם בקונקורדנצייה החדשה לספרי הברית החדשה שנערכה ונדפסה ביזמת סמד'ה, מופיע פירוש טריניטרי למונח רוח הקודש: 'הווייה אחת מתוך שלוש הוויית האלוהות'.¹⁴⁴ נושא השילוש נזכר בכירור גם בחלק הראשון של הגדת פסח משיחית של הקהילה, שנדפסה בעברית ובאנגלית. למשל בתיאור סמלי הסדר נאמר שם כי בשלוש המצות המוצבות במרכז קערת הסדר 'מרומז השילוש' (Triune God),¹⁴⁵ דהיינו שלוש המצות מסמלות את האב, הבן ורוח הקודש.¹⁴⁶

תפיסת השילוש של הקהילה המשיחית בהנהגת סמד'ה באה לידי ביטוי נרחב בספרות המתורגמת המודפסת בדפוס 'נץ' בירושלים.¹⁴⁷ לדוגמה בהקדמה לספרון 'הרז שלושא' מוזכרת 'אחדות

139 אסטרביי (לעיל, הערה 131), עמ' 136-137.

140 נראל, עבודת דוקטור (לעיל, הערה 14), עמ' 188-197; צ' סדן, 'אש זרה', כיוון, 72 (2010), עמ' 10-12.

141 הזמנה לבית הקהילה לשיחה 'על כוס קפה' בנושאי אמונה 'ביום ב' כל שבוע בערב בין השעות 17-22', ארכיון נראל.

142 ר' סמד'ה, הטבילה ברוח הקודש, ירושלים תשנ"ה, עמ' 8-11.

143 ר' סמד'ה, 'מיהו רוח הקודש?', זאת הברית, 19 (יוני 2004), עמ' 8.

144 מ' חן, קונקורדנצייה לברית החדשה, ב, ירושלים 2007, עמ' 646. המונח 'אלוהות' מוסבר שם: 'השלושה באחד' (שם, א, עמ' 82).

145 הגדה של פסח (לעיל, הערה 120), עמ' 8, סעיף 7.

146 לדעת סמד'ה תפיסת השילוש (Tri-Unity) איננה זרה לכמה רבנים. ראו: V. Smadja, 'God Made Jesus both Lord and Christ', Report from Jerusalem, August 1993, p. 1

147 בשנים 1970-1968 היה סמד'ה יושב ראש הוועדה להוצאה לאור של ספרות נוצרית מתורגמת לעברית מטעם ה'ועד המאוחד למשיחיים בישראל' (United Christian Council in Israel, UCCI). ראו: 'Report of the Literature

דף מיזע
של הקהילה
המשיחית
הישראלית על
סדר הפרשות
והפטרות,
סיוון תשל"ב

משולשת מופלאה', ובתוכן העניינים נאמר: 'הזוהר מלמד את נתנאל על הרז שבשילוש המובע באמצעות המילה אלוהים', וכן 'האחדות בשילוש והשילוש באחדות'. כלומר באלוהים קיימות שלוש ישויות, אך הן נבדלות זו מזו, 'וכל אחת מהן היא בעלת ישות עצמאית'.¹⁴⁸ גם בספר באנגלית שכותרתו 'אלוהותו של המשיח' מוצג השילוש דרך ספרות הקבלה היהודית – לרבות ספר ה'זוהר' – שלפיה יש בתוך האלוהות שלושה כוחות או שלוש דרגות או הוויות.¹⁴⁹

Committee (Hebrew Section) 1969–1970; UCCI, One page Summary by P. Swarr, Interim Secretary, Jaffa-Tel-Aviv 1971. מפרסומיו של גוף זה: ר"ל לינדוי (עורך), מונחים משיחיים נוצריים, ירושלים 1976.
148 צ' נשיא (ה' פרינץ), הרז דשלושא, או, כיצד שלושה הם אחד, ירושלים 1988, עמ' 18. הספר יצא לאור במקור באנגלית. ראו: Tz. Nassi (H. Prinz), *The Great Mystery: or, How Can Three Be One*, Oxford [n.d.], בירושלים בשנת 1970 ובשנת 1974.
149 J.S. Frey, *The Divinity of the Messiah*, Jerusalem 2002 (first published in: *Joseph and Benjamin*, II, New York 1836), pp. 136–141. והשור: 'מה זה "השילוש הקדוש" וכמה אלוהים יש?', באתר ההסברה של יהודים משיחיים בארץ 'הדרך האמת והחיים, www.igod.co.il/god/102-complexityofgod

למרות ניסיונות להיאחז בתקדימים מיסטיים במחשבת ישראל להצדקת האמונה בשילוש, התאולוגיה המקומית של הקהילה המשיחית איננה אלא תרגום לעברית של דוקטרינות כנסייתיות מובהקות. מנחם בן-חיים, שהיה מזקני הקהילה,¹⁵⁰ ביקש ליצור דה־הלניזציה של הנצרות באמצעות חתירה אל שורשים יהודיים, למשל בכתבי הקבלה, אך כפועל מקובלת בקהילה התאולוגיה הנוצרית של רוב העדות האוונגליקליות.¹⁵¹

תגובות מצד העולם היהודי על הקהילה המשיחית ברחוב הנביאים

תגובות מצד העולם היהודי על הקהילה המשיחית באו בעיקר מן הרחוב ומהתקשורת. התגובות מהרחוב היו בדרך כלל התקפות אלימות, שכללו זריקת אבנים על בניין הקהילה, והתוקפים היו כנראה חרדים שרצו לבטא בכך את התנגדותם למומרים. גלי התנכלויות אירעו למשל סמוך לימי בחירות, והשיא היה בשנת 1986 – אולם האספות הוצת, וכתוצאה מכך נשרפו הדוכן והפסנתר.¹⁵² כמו כן נגרם בכמה מקרים נזק לרכוש פרטי של סמדר'ה, הראשון בין שווים בוועד זקני הקהילה, ובין השאר הוצתה מכוניתו והוטמן חומר נפץ בכניסה לדירתו.¹⁵³

כתבה מפורטת על אודות הקהילה הופיעה בעיתון 'הארץ' בשנת 1984. לדברי העיתונאית לילי גלילי היהודים המשיחיים, שמספרם באותה העת נאמד בכ־1,500, הם 'תושבי הספר של היהדות, הפועלים בשטח ההפקר שבין היהדות לנצרות'.¹⁵⁴ עם זאת היא ציטטה את חוקר הדתות פרופ' צבי ורבלובסקי, שראה בהם 'תופעה פסיכו־פתולוגית, ביטוי חברתי לניכור היהודי [...] ובתופעה זו צריך לעסוק הפסיכולוג ולא הפילוסוף'. מנגד הובאו שם דבריו של הפרופ' מרסל דיבואה, נזיר דומיניקני שהיה ראש החוג לפילוסופיה באוניברסיטה העברית בירושלים, שטען כי הוא 'מכבד את האותנטיות והספונטניות של היהודים המשיחיים, אך הם נחשבים כמי שמופיעים מחוץ להיסטוריה של היחסים בין היהדות לנצרות'.

סיכום וניתוח

מתחילת המאה העשרים ועד ימינו מתקיימות פעילויות רבות אך לרוב בלתי מוכרות בשני המתחמים שכרחוב הנביאים 55 ו־56 בירושלים. אך ההיסטוריה של שני האתרים, שהופרדו זה מזה, שזורה בחבל טבור משותף, ובמאמר זה התמקדתי בבחינת קשרי הגומלין בין המיסיון האמריקני של ה־C&MA לבין הקהילה המשיחית הישראלית.

O.Ch.M. Kvarme, 'The Development of Hebrew Christianity: Creedal and Ecclesiological 150 Questions - The Problem of Contextualization', D.-M. Jaeger (ed.), *Christianity in the Holy Land*, Jerusalem 1981, p. 325

151 שם, עמ' 327.

152 עדות אישית של מנחם בן-חיים, מזקני הקהילה, קיץ 1999.

M. Benhayim, 'Hebrew Christians in Modern Israel: Are They Strangers in the Land of Promise?', *Eternity*, 153 May 1974, p. 26

154 ל' גלילי, 'תושבי הספר של האמונה', הארץ, 16 במרס 1984.

בתקופת המנדט הבריטי שלטו המיסיונרים האמריקנים ביד רמה בניהול שני המתחמים, שהיו בבעלותם. אמנם המקומיים שנמצאו בתחנת המיסיון בירושלים היו מוכשרים ונאמנים, ביניהם גם ערבים נוצרים ויהודים משיחיים, אך כנסיית האם בארצות-הברית היא זו שקבעה בלעדית את דרכי הפעולה שלהם. למעשה כל המיסיונרים בשטח, האמריקנים והמקומיים כאחד, נדרשו ליישם את המדיניות המיסיונרית שנקבעה בניו-יורק – הן באשר להוראת תכנים רוחניים והן באשר לסדרי עדיפויות בניהול תקציבים. אולם אף שלא הופקדו בידי המיסיונרים המקומיים סמכויות ניהול,¹⁵⁵ הם פעלו בחופשיות בעניינים שוטפים, כגון ביקורי בית, קשרים אישיים, הוראה וכתובת טקסטים בשפות מלבד אנגלית – ערבית, גרמנית ועברית.

עד שנת 1969 לא הייתה נוכחות יהודית משיחית קבועה וממוסדת ברחוב הנביאים 56, שמלכתחילה נועד לתפקד כמיסיון ליהודים. אך הנסיבות הביאו לכך שהמיסיון האמריקני חדל בתהליך ממושך מלעסוק בהנחלת הבשורה ליהודים ב'בית דורשי אמת'. מאז שנת 1971, עם השלמת ההפרדה המשפטית בין המתחמים התאומים ברחוב הנביאים, לאחר העברת מתחם 'בית דורשי אמת' לבעלות ה'קהילה המשיחית הישראלית', התאפשרה גם פעילות אוטונומית של הקהילה, שרוב חבריה היו יהודים. אולם אף שהתפתחה במקום לוקליזציה יהודית, והשליטה בנכס עברה לידי ישראלים, דווקא אז דעך הכיוון התאולוגי המקומי שהקהילה המשיחית החלה בו בשנים 1960-1962. בסופו של דבר מאז ראשית שנות השמונים של המאה העשרים ועד עתה התאולוגיה של הקהילה המשיחית הישראלית אינה נבדלת כמעט בדבר מהדוגמות הכנסייתיות של המיסיון האמריקני הפרוטסטנטי.¹⁵⁶

מה היו תוצאות ההפרדה בין שני המתחמים? מבחינה רשמית כל אחד מהמתחמים האחים לשעבר פועל בנפרד ובאופן עצמאי, ואין תלות או זיקה ארגונית ביניהם. שינוי הבעלות הביא לשינויי זהות ברורים. מצד אחד ברחוב הנביאים 55 נותרה קבוצה אמריקנית מובהקת, דוברת אנגלית בעיקר, שנשארה כפופה לאופי הארגוני של ה-C&MA. בזהות המיסיונרים האמריקנים בולטת המעורבות בכנסייה הערבית-הפלסטינית בעיר העתיקה ובמיסיון האוניוורסלי. הם שוהים במדינת ישראל רק בצורה ארעית, ולמעשה מנהלי המיסיון באים מחו"ל ומתחלפים אחת לכמה שנים. מצד אחר ברחוב הנביאים 56 התגבשה קבוצה יהודית משיחית מקומית של אזרחים ישראלים המזדהים כציונים, שפתם היומיומית עברית, ילדיהם לומדים בבתי ספר ישראליים ומשרתים בצה"ל, והמנטליות שלהם, מבחינה חברתית, תרבותית, לאומית ואף פוליטית, מעוגנת בעולם היהודי והישראלי. עם זאת נותרה בעינה הזיקה הרעיונית והתאולוגית בין הגופים שפועלים בשני המתחמים ברחוב הנביאים, במיוחד האמונה המשותפת בתנ"ך ובכרית החדשה. למשל בחנוכה תשל"ז

155 סמולי (לעיל, הערה 10), עמ' 80.

156 דוד-מריה יגר, יהודי ישראלי מת-אביב שהתנצר והיה לנוזר פרנציסקני, ציין כי יהודים חסידי ישוע מחוץ לכנסייה הרומית-קתולית אינם אלא 'תנועה פרוטסטנטית ואוונגליקנית'. אולם למעשה בתאולוגיה שלהם משתקפות דוקטרינות כנסייתיות אקומניות המשותפות לפרוטסטנטיות ולקתוליות. ראו: D.-M.A. Jaeger, 'An Introduction to Christianity in the Holy Land', (לעיל, הערה 150), עמ' 84. על יגר ראו: ת' זרחין, 'מביה"ס הדתי לצמרת השיפוט של הכס הקדוש', הארץ, 3 ביוני 2011, <http://www.haaretz.co.il/news/education/1.1176111>

הרפ'ס סמדר'ה, ראש הקהילה המשיחית, 400 שירים כנסייתיים מתורגמים לעברית, לאחר שביקש וקיבל אישור לכך מאת ה־C&MA.¹⁵⁷ בספר השירים החדש, שנקרא 'הלל וזימרת יה',¹⁵⁸ נכללו יותר מ־100 שירים שפורסמו בשנת 1957 בספר 'שיר חדש' שערכה ברניס גיבסון, מיסיונרית ה־C&MA.¹⁵⁹ שני השירונים היו למעשה אמצעי להעברת מסרים תאולוגיים, ששולבו ברכים מהטקסטים ההמנולוגיים.¹⁶⁰

אף שחברי הקהילה המשיחית מאמינים באמונה הבסיסית ובטקסט הקנוני (מספר בראשית ועד ספר חזון יחזק) שרוב הנוצרים בעולם מאמינים בהם, ככל זאת יש להם קווים ייחודיים. למשל ליהודים המשיחיים חשוב לקיים את מצוות התורה לאור הברית החדשה. הם עושים ברית מילה לבניהם, וחוגגים את חגי ישראל במועדיהם לפי לוח השנה העברי. הקהילה המשיחית משלבת אפוא מאפיינים מסורתיים ותרבותיים יהודיים ודוקטרינות כנסייתיות המקובלות למשל בכנסייה שברחוב הנביאים 55. דוגמה בולטת לכך היא סדר הפסח: הקהילה מקיימת סדר משותף במועד המסורתי בחודש ניסן וקוראת את הגדת פסח משיחית, אך משלבת באירוע זה את סעודת האדון – בציעת הלחם/המצה ושתיית היין – לזכר הקרבת ישוע את עצמו כדי לכפר על חטאי המאמינים בן.¹⁶¹

מבט היסטורי מתברר כי מאז מותו של מייסד הקהילה קופסמן בשנת 1976, חל שינוי גדול בקו התאולוגי של הקהילה. בשנים הרבות שבהן סמדר'ה מנהיג את הקהילה נזנח בהדרגה המסלול התאולוגי המהפכני שקבע קופסמן בהתעלמותו מהאני מאמין הכנסייתי. הקהילה בראשות סמדר'ה נצמדת לדוקטרינות דוגמטיות השייכות לכנסיות ההיסטוריות, וכך אימצה ניסוחים הקשורים לשילוש ולהגדרות כריסטולוגיות שמייחסות למשיח טבע אלוהי וטבע אנושי בעת ובעונה אחת; בתפיסה זו ישוע הוא 'מאה אחוז אלוהי ומאה אחוז אנושי'.¹⁶² סמדר'ה גם הבליט את הדוקטרינה הכנסייתית שכל פסוקי התנ"ך והברית החדשה שווים בסמכותם ללא הבחנה ביניהם, ואף עמד על כך שדברי ישוע אינם חשובים יותר מדברי פאולוס.¹⁶³ מההדשנות הדוקטרינלית בתקופת קופסמן (1958–1976) עברה הקהילה לגישה מסורתית יותר בתקופת סמדר'ה, שנמשכת עד היום. קופסמן יצר אני מאמין משיחי מפתיע שאתגר את הדוגמות הכנסייתיות, ואילו סמדר'ה חזר אל ניסוחי הוועידות

157 (?) V. Smadja, 'Dolphin Prayer Letter No. 3', 15 August 1969, תצלום בארכיון נראל; קוורמה (לעיל, הערה 150), עמ' 327.

158 א' בר־דוד (חיימוף) (עורך), הלל וזימרת יה, ירושלים תשל"ז. השירים בספר נחלקו לעשרים נושאים, וביניהם: ביאת המשיח השנייה, שירי ילדים ו־Spirituals. מהדורה חדשה, בעריכת מ' חן, נדפסה בשנת 2012.

159 בספר 'שיר חדש' נכללו 212 נוסחי שירים, תפילות ותשבחות – 'שירי־דת ותהלים מכל קצות־תבל'. ראו: ג' נראל, 'ברניס גיבסון וראשית הקהילה המשיחית בבאר שבע', כיוון, 35 (2003), עמ' 14; 36 (2003), עמ' 14.

160 נראל, עבודת דוקטור (לעיל, הערה 14), עמ' 264–265.

161 קוורמה טען שהגדת הפסח של היהודים המשיחיים חסרה אוריינטציה טריניטרית וכריסטולוגית. מבחינתו צריך לנצר את היהודים במתכונת פרוטסטנטית, ולכן ראה בהגדה 'רק' את אמצע הדרך במעבר מהסינוגוגה לאקליזה. ראו: קוורמה (לעיל, הערה 150), עמ' 328.

162 G. Nerel, 'Christological Observations within Yeshua Judaism', *Mishkan*, 59 (2009), pp. 55–58
163 V. Smadja, 'Oneness of the Word', *Report from Jerusalem*, June 2001, p. 1 (לעיל, הערה 121), עמ' 100–103.

נגינה בטקס
בבית הקהילה
ברחוב הנביאים,
אוגוסט 1988
(באדיבות גרשון נראל)

הכנסייתיות מהמאות הראשונות לסה"נ, ניסוחים שאפילו הרפורמציה של המאה השש-עשרה לא ערערה עליהם.¹⁶⁴

לאור הזיקה בין שני המתחמים ברחוב הנביאים נראה שיחסם של היהודים המשיחיים לנוצרים מאומות העולם מתאפיין בדו-ערכיות – ביקורתיות ושלילת האנטישמיות הכנסייתית וברב הסכמה ואימוץ דוקטרינות כנסייתיות. ביחסים מורכבים אלה יש מודעות לקיומה של שנאת ישראל בעולם הנוצרי כולו, ולא רק בקרב התאולוגים, אך יש גם תרגום של הגדרות ונוסחאות של עיקרי אמונה כנסייתיים לשפה העברית ואימוץ באופן מילולי כמעט.¹⁶⁵

יחס דו-ערכי זה מאפשר לשלב מסורות יהודיות ונוצריות, כגון הדלקת נרות בערב שבת ובחנוכה, קריאה בפרשת השבוע ובהפטרה והדגשת הלאומיות הישראלית מצד אחד וקבלת האני מאמין האקומני עד כדי יצירת כנסייה משיחית ישראלית מצד אחר. יש הרואים בכנסייה משיחית זו נצרות פרוטסטנטית בעלת סממנים יהודיים פולקלוריסטיים ותרבותיים חיצוניים.¹⁶⁶ מכל מקום המורכבות המתוארת מאפיינת לא רק את המציאות העכשווית בקהילה המשיחית בירושלים, אלא כמה עשרות קהילות משיחיות אחרות במדינת ישראל ומאות קהילות של יהודים משיחיים ברחבי העולם.¹⁶⁷

164 הנצרות הפרוטסטנטית אימצה את נוסחאות השילוש לפי דוקטרינת ניקאה משנת 325 והגדרת כלקרון משנת 451. ראו: D. Bratcher (ed.), 'Ecumenical Christian Creeds', באתר The Voice: Biblical and Theological Resources for Growing Christians, www.crivoice.org/creedsearly.html

165 סדן (לעיל, הערה 140).

166 קוורמה (לעיל, הערה 150), עמ' 315-333.

C. Kinbar, 'Messianic Jews and Scripture', D. Rudolph & J. Willitts (eds.), *Introduction to Messianic Judaism*, 167

סוף דבר

למרבה הפליאה עד היום לא הציבה הקהילה המשיחית עצמה שלט בכניסה למתחם שבבעלותה ברחוב הנביאים 56. אמנם כבר בשנת 1970 הציע קופסמן להציב שלט מזהה בכניסה, אך 'ברוב קולות הוחלט לא לעשות זאת לעת עתה'.¹⁶⁸ וכך בחלוף יותר מארבעים שנה עדיין אין במקום אפילו לוחית קטנה שתרמוז על הקהילה. הסיבה העיקרית היא החשש שמא שלט יהיה בבחינת סדין אדום לעיני המתנגדים לקהילה, במיוחד מתושבי שכונות החרדיות הסמוכות.

להשלמת התמונה ראוי להצביע על קהילה משיחית נוספת במעלה הרחוב – קהילת 'סוכת דוד', המתכנסת ברחוב הנביאים 82, בבית הספר האנגליקני הבינ-לאומי, לשעבר בית החולים של ה'חברה הלונדונית להפצת הנצרות בקרב היהודים'. הקהילה נוסדה בשנת 1993, ואספותיה מתקיימות בימי שבת אחר הצהריים. רבים מחבריה הקבועים, כשבעים במספר, הם יוצאי אתיופיה, ביניהם ילדים רבים. ההנהגה מורכבת מארבעה זקני קהילה, והם אינם מבדילים בין זקנים לבין רועים. תפיסתם היא 'שיש רק קהילה אחת או גוף משיח אחד בירושלים, וכולם הם אחים ואחיות בישוע'.¹⁶⁹ בקהילה מציינים את חגי ישראל ומועדיו, והם נמנעים מלחגוג חגים כנסייתיים. לנשים בקהילה זו אין תפקידי הוראה והנהגה.¹⁷⁰

לסיום, נציין כי נוכחותם של מיסיונרים מאומות העולם ושל יהודים המאמינים בישוע ברחוב הנביאים בירושלים, הן בעבר והן בהווה, איננה אלא חלק מהפסיפס הצבעוני והגדול של פלורליזם דתי בעיר הקודש ובארץ-ישראל.

Grand Rapids 2013, pp. 61–70. לפי הצהרת האמונה של התאחדות קהילות היהודים המשיחיים בארצות-הברית, הם

צריכים לרבוך במסורת היהודית וגם 'להסתמך על המסורת התאולוגית הנוצרית העשירה'. ראו: שם, עמ' 67.

168 פרוטוקול (לעיל, הערה 110), עמ' 9, סעיף 7.

169 צ' רנדלמן, 'קהילת "סוכת דוד": חזון והיסטוריה', זאת הברית, 14 (מרס 2000), עמ' 2.

170 קיירהנסן וסקיוט (לעיל, הערה 121), עמ' 126–128.